

Demokratický střed

Nezávislý čtvrtletník o střední Evropě

3. číslo | ročník VI. | září 2017 | cena 25 Kč

■ Úvodník	
Sofiiny volby (<i>Tomáš Fošum</i>)	3
■ Česko	
Příliš mnoho špatných scénářů (<i>Antonín Berdych</i>)	4
Sedmero volebních dramát (<i>Tomáš Fošum</i>)	5
■ Rozhovor	
Musíte se dostat až do obýváku (<i>Tomáš Fošum</i>)	8
■ Téma: Německé a rakouské volby	
Pět kancléřčiných restů (<i>Marie Bydžovská</i>)	11
Helmut Schmidt by to udělal také (<i>Tomáš Orlík</i>)	14
Rakousko řeší kancléřský trojúhelník (<i>Miroslav Šepták</i>)	16
■ Střední Evropa	
Koaliční fraška na Slovensku (<i>Marián Balázs</i>)	17
Ve stínu Michaila Saakašviliho (<i>Michal Lebduška</i>)	19
Řadový poslanec Jaroslav Kaczyński (<i>Wojciech Hofmański</i>)	20
Jak se bezmocní Havel a Michnik stali mocnými (<i>Łukasz Kołtuniak</i>)	22
■ Kultura	
Až děti vyrostou, přijdou kejklíři (<i>Alena Mikolášková</i>)	25
Nakladatelství jako kultovní záležitost (<i>Lucie Zakopalová</i>)	26
■ Historie	
České pletky s dějinami (<i>Jan Holovský</i>)	27
Do Chorvatska na jižní Moravu (<i>Kateřina Hamplová</i>)	29
■ Zraněná města	
Každý má svůj Valbřich (<i>Tomáš Fošum</i>)	30

Demokratický střed

3/2017, vydáno v září 2017, ročník VI.

adresa: Demokratický střed, Jirečkova 1012/9, 170 00 Praha 7,

e-mail: redakce@demokratickystred.cz, web: www.demokratickystred.cz

šéfredaktor: Tomáš Fošum

zástupce šéfredaktora: Petr Zenkner

redakční rada: Tomáš Chlum, Marie Bydžovská, Marie Jüptner Medková, Ladislav Havelka

Jan Jüptner, Kateřina Hamplová, Pavel Cechl, Tomáš Orlík, Jan Holovský, Anna Plasová

grafická úprava: Jiří Kaufner, fotomontáž na úvodní straně: Alesh, logo: LUSEL

vydavatel: Demokratický střed, z. s.

č. účtu: 2400332468/2010

registrační číslo MK ČR E 20906, ISSN 1805-6202, vychází 4x ročně

Při vzniku tohoto čísla jsme zase jednou narazili na dosud nevyřešený spor o přechylování cizích ženských příjmení. Nejde přitom o úplně triviální záležitost, neboť se zde sváří prznění češtiny s przněním jmen konkrétních osob. Na jednu stranu se většina cizinek zkrátka nejmenuje „ová“, na stranu druhou český jazyk stojí na skloňování a všichni si dokážeme představit nějakou hrůznou variantu typu „Navrátilová porazila Graf“. Autor těchto řádků, vlašný příznivce nepřechylování, se nakonec rozhodl pro kompromis. Příjmení, která se v češtině všeobecně vžila, budeme přechylovat (ta Merkelová může vážně za všechno). Ostatní příjmení, pokud to neohroží obecnou srozumitelnost textu, budeme psát v originálním znění.

Kompromis je to možná neslaný nemastný, ale existují i horší věci, například dělat kompromisy v zásadních otázkách. Pokud opustíme oblast pravopisu, tak je pro náš časopis nepřekročitelnou linií liberální demokracie. Zní to samozřejmě poněkud kýčovitě, ale v současnosti jde o hlavní téma české politiky. Reálně totiž hrozí, že se po říjnových volbách v Poslanecké sněmovně zformuje oligarchicko-extremistická většina. Postačí, když Babišovo ANO získá mezi 20 a 30 procenty, komunisté zůstanou na svém obvyklém zisku kolem 13 procent a strana Tomia Okamury přeलेze pětiprocentní hranici nutnou pro vstup do sněmovny.

Za takto rozdaných karet by se demokratické strany nejspíše staly terčem vydírání Andreje Babiše: Buď se mnou uděláte koalici, nebo se dohodnu s rudými a hnedými na podpoře menšinové vlády ANO. Pokud podobná „nabídka“ přijde, ocitnou se demokraté před zdánlivou Sofiinou volbou. Jenže ta má jednoduché řešení: Babišovu nabídku spolupráce odmítnout a odejít do opozice.

V opačném případě bude oslabování demokratických uskupení i nadále pokračovat. Pokud česká společnost za něco stojí, dokáže si s případným premiérem Babišem opírajícím se o Tomia Okamuru a Vojtěcha Filipa z KSČM poradit. Záležet bude na tom, zda se lidé probudí.

V této souvislosti je znepokojující, jak často všude kolem zaznívá, „nemám koho volit“. Tak zle ale přece ještě není. Pořád je možné vybírat si mezi několika celkem standardními stranami, jež mají reálnou šanci se do parlamentu dostat. Jejich členové nejsou zpravidla andělé, ale ti se zřídka kdy vyskytují i mezi voliči. Do urny vhozený volební

lístek není milostným dopisem zaslaným vybrané straně, ale právě výše zmíněným typem kompromisu, který není hanbou uzavřít. Člověk musí jen spočítat plusy a minusy a podle výsledku se rozhodnout.

Plusy a minusy počítáme i my v *Demokratickém středu*. Zatím nám, co se týče financí, vycházejí záporné hodnoty.

Stojí za tím především dvě rozhodnutí. Tím prvním bylo financovat chod časopisu z vlastních zdrojů a nestavět jeho existenci převážně na grantech. Dále jsme se rozhodli rozdávat většinu výtisků zdarma. Po nějaké době pak dáváme na naši internetovou stránku volně k dispozici i jednotlivé články. Cíl je jasný: při našich omezených finančních možnostech chceme dostat časopis k co nejvíce čtenářům, doufajíc, že se jim bude líbit a předplatí si ho. K tomu nedochází každý den, ale stává se to. Pokud by se vám tedy toto číslo, mimochodem již dvacáté, líbilo a chtěli jste nás podpořit předplatným, není nic jednoduššího než to provést přes platební bránu na našem webu nebo nám poslat e-mail. Všem, kdo to alespoň zváží, předem děkujeme.

Tomáš Fošum

Sofiny volby

Demokratický střed

Nezávislý čtvrtletník o střední Evropě

Nejsme financováni z grantů, každý předplatitel je pro nás důležitý

- ☛ Roční předplatné (4 čísla) i s poštovným za 180 Kč
- ☛ Objednávejte na e-mailu: redakce@demokratickystred.cz
- ☛ Číslo účtu: **2400332468/2010**

Příliš mnoho špatných scénářů

Ríjnové volby do Poslanecké sněmovny se rychle blíží. Preference jednotlivých stran se usazují, aniž by docházelo k výraznějším posunům. Už nyní jde proto odhadnout, podle jakých scénářů se může situace na podzim vyvíjet.

Známé pravidlo české politiky říká, že žádné volby nedopadnou tak, jak se půl roku před nimi zdá. Do voleb nyní zbývá jen pár týdnů a ukazuje se, že se na tento axiom tentokrát nelze spoléhat. Současné preference naznačují, že drtivým vítězem bude Babišovo ANO. Sociální demokraté utrpí druhé místo, přičemž na dvouciferný výsledek pomýšlejí i komunisté a ODS. Celkově lze předpokládat, že ve sněmovně zasedne sedm až osm subjektů, které jsou navzájem mimořádně nekompatibilní.

Nemá smysl přesně odhadovat počet křesel pro jednotlivé strany, zásadnější budou jejich součty a z nich vyplývající možné koalice. A zde vyvstává hlavní problém nadcházejících voleb – deklarovaná neochota spolupracovat na vládní úrovni s tím či oním.

Stavba plotů

Největším obtížím v tomto ohledu čelí předpokládaný vítěz. Kvůli sérii skandálů spojených s Andrejem Babišem se ODS i TOP 09 velmi hlasitě zařekly, že za žádnou cenu nebudou vládnout ani s hnutím ANO, ani s jeho lídrem. Předseda KDU-ČSL Pavel Bělobrádek odmítá účast na vládě, ve které by Babiš seděl; vládu s ANO bez Babiše ale připustil. A lídr sociálních demokratů Lubomír Zaorálek říká v podstatě to samé, pouze s daleko menší razancí a přesvědčivostí.

Tím ale předvolební stavění plotů mezi stranami nekončí. ČSSD se v touze oslovit alespoň své tradiční voliče uchýlila k tvrdě levicové rétorice. Slibuje nyní věci, které v posledních čtyřech letech nedokázala ve vládě prosadit. Pokud by chtěla tyto sliby mermomocí splnit, uzavírá si cestu k případné „protibabišovské“ koalici s pravicovými TOP 09 a ODS. A pokud by do takové koalice přece jen vstoupila a sliby nesplnila, jak na to asi zareagují její „zrazení“ voliči?

Situaci neulehčují též strany bez sebemenšího koaličního potenciálu. Komunisty do vlády nikdo nevezme, dokonce ani Andrej Babiš ne. To samé, co pro KSČM, platí rovněž v případě Tomia Okamury, který přežil politickou smrt a má reálnou naději ve sněmovně zůstat. Českou politiku to sice obohatí o nové bizarní figury, patovou situaci to ale nevyřeší.

Novým potenciálním hráčem jsou Piráti. Na rozdíl třeba od Zelených mají reálnou naději na úspěch ve sněmovních volbách. Vděčí za to dobrému vedení, nepoškozené pověsti a pracovitosti vlastních lidí. Bohužel strana prosazuje extrémní formu vnitrostranické demokracie a otevřeně odmítá zásadní koaliční kompromisy. Ocitne-li se v roli jazýčku na vahách, politické tlaky ji dříve či později zničí.

Propojíme-li realistický odhad výsledků a předvolební deklarace všech stran, vyjde nám prázdná množina: šance

na stabilní vládu jednoduše neexistuje. Vzniká ale celá řada scénářů, pomocí nichž by šlo povolební pat obejít.

Čtyři scénáře

První variantou je idea, že Andrej Babiš polkne hořkou slinu a ustoupí do druhé linie. Pak by mohla vláda ANO a některé ze stran stávající koalice pokračovat. Problém spočívá v tom, že toto řešení není ani příliš reálné, ani příliš stabilní. Babiš mimo vládu, v níž bude ANO hlavní silou, je obtížně uvěřitelný scénář. Role Teng Siao-pchinga či Jaroslawa

Kaczyńského vládnoucích ze zákulisí totiž neodpovídá ani Babišově povaze, ani realitě české politiky. Lze proto s jistotou předpokládat, že se předseda hnutí ANO pokusí udělat cokoli, aby premiérské křeslo získal.

Druhá, nejreálnější varianta předpokládá, že některá ze stran nedodrží předvolební slib a s Babišem vládu sestaví. Hlavním kandidátem na tuto roli jsou sociální demokraté: nemají předsedu, vede je trojlístek končícího premiéra Sobotky, dočasný předseda Chovance a „lídra“ Zaorálka, který po volbách bude zase jen řadovým místopředsedou. Vábení moci může být natolik silné, že si ČSSD nějakou výmluvu případně najde. Pravděpodobně by ale šlo o její derniéru: poražená ČSSD vydaná na milost a nemilost Babišovi se záhy propadne do chaosu, vnitřních bojů a bezvýznamnosti.

Podobný scénář by čekal i lidovce nebo občanské demokraty, pokud by na nabídku hnutí ANO neřekli ne. ODS i KDU-ČSL mají své solitéry, Václava Klause mladšího a Jiřího Čunka, kteří by rádi usedli do předsednického křesla a dostali se k moci. Nezdá se však příliš pravděpodobné, že by se zrovna jim povedlo dovést své strany do koalice s Babišem. Pavel Bělobrádek má nový předsednický mandát a Čunka porazil s velkou převahou, těžko se ho tedy podaří na podzim svrhnout. A předseda ODS Petr Fiala zase před variantou vlády s ANO zabouchl dveře tak silně, že se je ani Klausovi juniorovi nepodaří otevřít bez zničení důvěry voličů. A to ani tehdy, kdyby dokázal stranu ovládnout.

Stane se po volbách premiérem, nebo bude zase jen řadovým místopředsedou ČSSD?

Foto: Tomáš Fošum

Třetí, nejhorší scénář představují nestandardní řešení. Andrej Babiš se v roli osamělého vítěze může ocitnout zády ke zdi. V minulosti podobná situace stvořila fenomén opoziční smlouvy, nyní nám hrozí například jednobarevná vláda ANO opřená o komunisty, Okamuru nebo „jen“ o pomstychtivou vůli Miloše Zemana. Není proto vyloučeno, že většina stran raději protáhne jednání o vládě s vírou, že se tohoto nevypočitatelného aktéra zbaví po lednových prezidentských volbách.

Připusťme i poslední variantu: koalici všech demokratických stran proti Babišovi. Jde o plán, který prosazuje Miroslav Kalousek. ODS, TOP 09 i KDU-ČSL by spolu vládnout nejspíš dokázaly, potřebovaly by však podporu ČSSD. Mezi jednotlivými stranami je navíc tolik rozporů, počínaje daněmi, platy a dávkami přes vztah k EU a euru až po reformu zdravotního a důchodového systému, že „protibabišovská“ koalice z dlouhodobého hlediska fungovat nemůže. Voliči by ji chápali jako zradu a spiknutí „tradičních“ stran, o čemž by je se svou značnou palební silou přesvědčoval i Andrej Babiš.

Chmurné vyhlídky

S poměrně vysokou pravděpodobností tak už nyní víme, že se vláda po říjnových volbách bude skládat obtížně a pomalu. Víme, že se nepodaří sestavit funkční většinu, aniž by některá ze stran zásadně neporušila své předvolební sliby. Nelze vyloučit ani následný rozpad či fatální pokles důvěry u některé z „tradičních“ stran. Česká republika má tudíž potenciálně před sebou jak chaos uvnitř politických stran, tak i nestabilitu vlády a parlamentu. A co je nejhorší, realistickou variantou je nepřímá účast extrémistů na vládě. Žádný z těchto scénářů není pro českou politiku příznivý.

Říjnové volby budou zároveň vyvrcholením politické kariéry Andreje Babiše. Ať už se stane premiérem nebo „jen“ napodobí Jaroslava Kaczyňského řídícího vládu jako řadový poslanec, výš to půjde již jen těžko. Za zády má domácí i evropské vyšetřovatele kvůli Čapímu hnízdu, před sebou asi poslední a dost nejistou příležitost splnit své nesčetné sliby. A v politice platí, že cesta nahoru bývá pomalejší, než je ta dolů.

Antonín Berdych

Sedmero volebních dramat

Sedmička bývá považována za šťastné číslo a právě sedmé sněmovní volby od vzniku České republiky nás ke konci října čekají. Zatím však nic nenaměstňuje tomu, že by se po jejich skončení fanoušci liberální demokracie objímali radostí. Vlastně lze říci, že s každými dalšími volbami jejich smutek narůstá.

Devadesátá léta zůstávají v paměti mnoha lidí jako veselá, uvolněná doba plná optimismu. V české politice však sluncem prozářené devadesátky skončily již první červnové odpoledne roku 1996, kdy Václav Klaus se svou ODS utrpěl Pyrrhovo vítězství ve sněmovních volbách. Mezi četnými zastánci polistopadového režimu se rozprostřelo zděšení. Premiér a profesor Klaus, otec ekonomické reformy, nedokáže sestavit většinovou vládu! Navíc se před branami objevil „barbar“ Miloš Zeman, jenž se, ač druhý v pořadí, stal skutečným volebním vítězem. Pod značkou ČSSD sjednotil bývalé komunisty, lidi považující se za poražené transformace, ale i upřímné sociální demokraty. Zároveň otevíral náruč příznivcům republikánů Miroslava Sládka, které s něžností sobě vlastní označoval za „zdivočelé sociální demokraty“. Zemanův agresivní styl znamenal pro mnohé šok. Tvrdá opozice v zemi do té doby neexistovala.

Výsledek voleb se podepsal i na vztahu dvou otců zakladatelů novodobého českého státu. Ta slavná scéna z dokumentárního filmu *Občan Havel* je příznačná: Miloš Zeman si při povolebním vyjednávání u prezidenta Václava Havla poručí becherovku a popichuje hlavu státu proti premiérovi. Havel chvíli zaváhá, ale nakonec jde Klausovi zavolat s tím, že je férové ho informovat. Politické manželství z rozumu uzavřené mezi Havlem a Klausem tehdy ještě k rozvodu nedospělo. Rádi se neměli, dělali si naschvály, nicméně na veřejnosti zachovávali dekorum. A nejspíš měli i pocit, že země toho druhého potřebuje. Tak to vní-

mali i mnozí další. Zatímco idealista a statečný předlistopadový disident Havel pro ně představoval srdce nového režimu, Klaus byl jeho mozkiem. Po volbách v roce 1996 už nic nebylo jako dřív. Do té doby převážnou částí médií nekriticky přijímaný Klaus začal

politicky slábnout a za půldruhého roku ztratil premiérský post. A vinil z toho i Václava Havla.

Podraz

V létě 1998 zažila česká politika první polistopadový nefalšovaný podraz na voličích. V hlavních rolích vystupovali Václav Klaus a Miloš Zeman, kteří za dva roky ušli velký kus cesty od otevřeného politického nepřátelství ke skrývanému přátelství. Před předčasnými volbami vyvolanými pádem Klausovy menšinové vlády se vůči sobě ODS a ČSSD ostře vymezovaly a vzájemnou spolupráci rozhodně vylučovaly. Po volbách však spolu uzavřely takzvanou opoziční smlouvu, jíž na čtyři roky de facto vyřadily parlamentní demokracii ze hry. Ze strany ODS šlo o hru na opozici, která se zavázala, že jednobarevnou vládu ČSSD nikdy neshodí. Zeman s Klausem zároveň naplánovali některé ústavní změny, jež měly zabetonovat systém dvou velkých stran „na věky“. Většinu z nich ovšem neprosadili i kvůli tomu, že časem ztratili v Senátu ústavní většinu.

Každého z nich hnala do opozičnėsmluvní náruče jiná motivace. Zemanovi víceméně nic jiného nezbylo, neboť navzdory jasnému volebnímu vítězství neměl s kým sestavit většinovou vládu. Pokud nechtěl, aby jeho politická kariéra vyzněla do ztracena, musel udělat nějaký nestandardní krok. Zato Klause poháněla výhradně chuť po odvetě. V souvislosti s pádem své vlády na konci roku 1997 šířil

Pokračování na str. 6

Pokračování ze str. 5

legendu o „atentátu“ na svou osobu, jež spáchali Klausovi koaliční partneři z ODA a KDU-ČSL, „zrádci“ uvnitř ODS a prezident Havel. Každá legenda zpravidla částečně vychází ze skutečné události. Václav Havel se opravdu chtěl nemilovaného premiéra zbavit a jeho koaliční partnery proti němu hecoval. Havel svou zákulisní „nepolitickou politiku“ přepálil. Ovšem Klausova reakce nebyla adekvátní a neobsahovala ani trochu sebereflexe, neboť vláda se mu rozpadla především kvůli jeho osobním vlastnostem. Po volbách 1998, v nichž se mu povedlo politické zmrtvýchvstání, když vybojoval se slušným procentuálním výsledkem druhé místo, se pomstil nejen „atentátníkům“, ale i celé zemi. Snaha účelově ohýbat pravidla, pokus o ovládnutí policie, útoky na nezávislá média, podivné postkomunistické postavy kolem premiéra Zemana, rozdělení postů ve státních podnicích mezi ODS a ČSSD, to vše a mnohé další se během opoziční smlouvy zapsalo do knihy hříchů české demokracie.

Republika v ohrožení

V létě 2002 zažilo Česko jedny z nejpodivnějších voleb. Dlouho se zdálo, že v nich navzdory výše řečenému zvítězí ODS Václava Klause. Ten se však nedokázal odstříhnout od opozičněsmluvního spojenectví ani ve chvíli, kdy už od něj dávali všichni ruce pryč. Premiér Miloš Zeman takticky ohlásil odchod do důchodu a připravoval se na prezidentskou kandidaturu na začátku roku 2003. Jeho nástupce v čele ČSSD Vladimír Špidla neměl zájem s Klausem spolupracovat a opoziční smlouvu víceméně ukončil. Klaus tomu nevěřil a považoval to za předvolební taktiku. Sám zvolil v kampani jinou cestu. Jelikož nejspíš usoudil, že by mu už tentokrát voliči na mobilizování proti levici a heslo „Doleva, nebo s Klausem“ neskočili, oděd předvolební kampaň do nacionalistického hávu. Rozpoutal tak skoro šedesát let po válce neskutečné protiněmecké divadlo, do něhož se bohužel zapojily i ostatní strany, zřejmě ve strachu, aby nevypadaly jako zrádci národa, kteří chtějí české chaloupky vrátit Sudeťákům. Třináct let po listopadu 1989, jenž se nesl v duchu návratu do civilizované Evropy, byla tato kampaň pro Česko hodně smutným vysvědčením.

Volby dopadly zdánlivě relativně dobře. Vznikla po nich normální vláda, která sice ideologicky nebyla úplně soudržná a opírala se ve sněmovně jen o těsnou většinu, zato

však měla v parlamentu normální opozici s reálnou šancí se po příštích volbách dostat k moci. Jenže zároveň tu poprvé od listopadu 1989 existovala možnost sestavit větší novou levicovou vládu za přímé či nepřímé účasti komunistů. Během volebního období 2002–2006 se v čele vlády vystřídali tři premiéři za ČSSD. Zatímco Vladimír Špidla a Stanislav Gross vábení oranžovo-rudé koalice odolali, Jiří Paroubek s komunisty prosazoval zákony v parlamentu bez ohledu na své středopravicové koaliční partnery US-DEU a KDU-ČSL. A netajil se, že je po příštích volbách

připravený na model menšinové vlády ČSSD s komunistickou podporou ve sněmovně. Na rozdíl od sudetských Němců nedobrovolně vystupujících ve volební kampani na jaře 2002 znamenal Paroubkův plán z let 2005–2006 pro tuzemskou demokracii skutečnou hrozbu.

Nejhorší možný výsledek

V červnu 2006 se konaly klíčové sněmovní volby, v nichž se, aniž to tenkrát bylo patrné, rozhodvalo, jakým směrem

se vydá polistopadový režim. Zůstane u nás zachovaná klasická parlamentní demokracie se silnými tradičními stranami, nebo se vydáme někam do neznáma? Tehdy si tu otázku ve stínu souboje dvou velkých stran nikdo nekladl. Po deseti letech se totiž do voleb vrátil skutečný programový střet. ODS, jíž vystřídání Václava Klause Mirkem Topolánkem v čele strany polilo živou vodu, sršela v kampani návrhy pravicových reforem a varovala před spojením „KSCSSD“. Jiří Paroubek vsadil na strašení „asociální pravici“ a sliboval voličům modré z nebe. Jednalo se o zápas dvou pohledů na svět, který skončil tím nejhorším výsledkem, a sice remízou. Jak ODS s lidovci a Zelenými, tak ČSSD s komunisty měli po sto mandátech. Následovalo několikaměsíční vyjednávání, v němž skoro každý nějakým způsobem selhal, když byl ochotný obětovat své přirozené koaliční partnery.

Po mnoha peripetiích vznikl středopravicový kabinet Mirka Topolánka, jež však od počátku provázela pachutí dvou přeběhlíků, kteří mu dopomohli k většině ve sněmovně. Vláda se sice celkem snažila o užitečné reformy, ale po dvou letech padla. Shodila ji na jaře 2009 prazvláštní aliance Jiřího Paroubka, několika poslanců ODS a zelených a prezidenta Václava Klause. Ten se tak svérázně pomstil své straně v čele s nemilovaným Topolánkem za to, že ho dvakrát pomohla zvolit na Hrad. Po pádu vlády následovalo politické bezčasí, během něž vládl polopolitický kabinet Jana Fischera a hned dvakrát byly zrušeny podzimní předčasné volby. Nejen pozice Mirka Topolánka

Na Jiřího Paroubka (vlevo) létala během kampaně vajíčka.

Foto: Wikimedia Commons/Hypertornado

a Jiřího Paroubka, ale též jejich stran slábla. Paroubek však stále vypadal jako téměř jistý příští premiér. A to navzdory tomu, že na jaře 2009 před volbami do Evropského parlamentu na něj na mítincích létala vajíčka. Jasně vyprofilovaný programový střet, jenž se naplno vrátil do politiky na jaře 2006, se pozvolna vytrácel.

Babišovi předskokani

Jiří Paroubek se celou dobu připravoval na volební souboj s Mirkem Topolánkem, kterého však ODS dva měsíce před volbami nahradila usměvavým Petrem Nečasem. Věčně zachmuřený Paroubek, jenž značnou část společnosti odpuzoval svým humpoláckým výrazivem, se po pěti letech permanentní kampaně vyčerpal. Ve volbách roku 2010 očekával jasné vítězství a výsledek přes třicet procent. Když to bylo o deset procentních bodů méně, zjevně šokovaný okamžitě rezignoval. Jeho ČSSD sice volby těsně vyhrála, ale poprvé v novodobé historii nejsilnější strana odešla do opozice, zatímco někteří naivnější pravicovní voliči plesali nadšením. Na první pohled se totiž zrodila pravcová koalice s jasnou převahou ve sněmovně. Ano, ODS oproti minulým volbám spadla z rekordních 35 procent na 20, ale její ztrátu svým ziskem více než do rovnala nově založená TOP 09, utěšovali se mnozí pravičáci. Jenže tu byl ještě třetí koaliční partner.

Tak zvláštní vládní stranu Česko do té doby nezažilo. V čele Věcí veřejných oficiálně stál novinář-celebrita Radek John, ale reálně je řídil „guru“ Vít Bárta, majitel bezpečnostní agentury ABL. Bárta jako první, byť v porovnání s Andrejem Babišem pouze ve stopovém množství, vnesl do vlády střet zájmů. Řídil ministerstvo dopravy a na dálku i Johnovo ministerstvo vnitra. Bárta však byl proti Babišovi amatér: neměl tolik peněz, aby si na kampaň najímal nejlepší odborníky a koupil si média. Takže ho mimo jiné pomáhala zničit tehdy ještě „nebabišovská“ Mladá fronta Dnes. Jinak ale podobností mezi Věcmi veřejnými a Babišovým ANO vyvstává celá řada. Asi tou nejdůležitější je programová bezbřehost. Na druhou stranu vidíme i četné rozdíly. Tím hlavním je charisma, kterého se Bártovi nedostává, kdežto Babišovi zřejmě ano. Jinak se jeho přetrvávající značná popularita vysvětlit nedá.

Konec starých časů

Rok 2013 lze označit rokem Miloše Zemana a Andreje Babiše. Prvně jmenovaný se po desetiletém politickém exilu, eufemisticky nazývaném důchod na Vysočině, triumfálně vrátil v prezidentských volbách. Jednou z jeho hlavních starostí na Pražském hradě bylo ovládnout ČSSD a pomstít se svým někdejšími spolustraníkům v čele s předsedou Bohuslavem Sobotkou za „zradu“ při prezidentské volbě v roce 2003, v níž řada sociálních demokratů raději volila Václava Klause než svého bývalého šéfa. Dlouho to vypadalo, že Zemanovi jeho plán vyjde a ocitne se na politickém vrcholu. Zdálo se, že ČSSD je rozdělená, a její vedení nekladlo expředsedovi velký odpor. Navíc hradní pán měl k dispozici svou servisní organizaci jménem Strana práv občanů, s níž již v roce 2010 jen těsně nepronikl do Poslanecké sněmovny.

Prezidentovi nahrál rozklad ve vládním táboře. Ten de-

cimovaly spory s rozpadajícími se Věcmi veřejnými, jejichž aféry nahlodávaly image Nečasovy vlády, které neprospělo ani soupeření mezi ODS a TOP 09 o pravcové voliče. Vše dovršila premiérova milenka na pozici vrchní ředitelky jeho kabinetu, jež se evidentně zapojovala do státních záležitostí, které jí nepříslušely. Pád vlády tedy přijít musel, byť ho provázela nesmyslný monstrózní policejní zásah a smotání několika nesouvisejících kauz dohromady. Zeman využil nepřehledné situace k nebývalému ohýbání ústavy, když si bez ohledu na rozložení sil v Poslanecké sněmovně jmenoval vládu svých příznivců. Poté, co kabinet nezískal důvěru a takřka okamžitě se rozdrobila nepevná středopravicová většina v parlamentu, následovaly předčasné volby. Zdálo se, že jejich hlavním tématem bude, zda ještě více posílí prezident díky vzniku levicové vlády za účasti zpacifikované ČSSD, komunistů a možná i Strany práv občanů. Během pár týdnů však nečekaně vyletěl vzhůru Andrej Babiš, jehož ANO skončilo ve volbách těsně druhé za Sobotkovou ČSSD.

Epilog?

Vlastně již od skončení minulých voleb je jasné, že ty letošní budou do značné míry referendem o Babišovi jako o potenciálním premiérovi. Což dotyčnému naprosto vyhovuje, neboť se v pozici „já proti zkorumpovanému systému tradičních stran“ cítí silný v kramflecích. Ony tradiční strany se dosud marně snaží najít na jeho taktiku odpověď. A Babiš překračuje další a další bariéry, jež bývají v civilizovaných zemích nepřekonatelné. Horkou aktualitou posledních týdnů se stala skutečnost, že po říjnových volbách může mít Česko trestně stíhaného premiéra. Ovšem daleko horší než všechny korupční kauzy jsou Babišovy svérázné představy o demokracii. Podobné výzvě ještě polistopadový režim nečelil.

Tomáš Fošum

Andrej Babiš to myslí s lidmi dobře.

Foto: Wikimedia Commons/David Sedlecký

Musíte se dostat až do obýváku

S politickým komentátorem Jindřichem Šídlm o českých předvolebních kampaních, komplikovaných vztazích politiků a novinářů i o tom, že kdo tweetuje u třetího piva, měl by se nad svým životem zamyslet.

■ Jak se změnila za posledních 25 let vztahy českých politiků a novinářů? Nebyly v devadesátých letech v porevoluční euforii srdečnější?

Nemyslím si. Podle mě jsou velmi podobné. Je pravda, že v novináři v letech 1992-1996 byli takoví „konstruktivnější“. V tom smyslu, že fandili jedné straně, že spojovali své životy s její politickou linií. Když se podíváte na mediální pokrytí kampaně před sněmovními volbami v roce 1996, tak uvidíte, že Václav Klaus už mnoho lidí rozčiloval, ale stále převažoval názor: „Jak by to tady vypadalo, kdyby nevládl Václav Klaus? Nebo česká pravice? Přece tady nemůže vládnout Miloš Zeman.“ To se pak změnilo. Novináři jsou starší, zkušenější. Už máme představu, jak to funguje. Nemyslím si tedy, že by vztahy mezi politiky a novináři dříve byly srdečnější. Možná s výjimkou některých euforických okamžiků roku 1990.

Ideální stav, ve kterém nejsme, je stav vzájemného respektu mezi politiky a novináři. Respektive vědomí, co obě strany dělají, jaký je jejich úkol. Já tam ale spíš cítím oboustranné pohrdání, které mi není příjemné. A nerad se ho účastním i při debatách v hospodě.

■ A nezměnilo se to se sociálními sítěmi? Politici a novináři tam na sebe reagují, sdílejí své příspěvky...

Ano, reagují, ale zase bych sociální síť tolik nepřeceňoval. Žijí jimi především novináři. Jasně, ten vztah je samozřejmě přímější, ale na vzájemné kontakty mělo daleko větší vliv, když si v roce 1996 všichni koupili mobilní telefony a bylo možné se jim dovolat. To je důležitější, než jestli někoho máte na Facebooku nebo na Twitteru. Taky se už trochu změnila kultura komunikace a pobytu na sociálních sítích, a to jak u novinářů, tak

Jindřich Šídlo (1972) je známý český novinář a politický komentátor. Pracoval v *Českém deníku*, *Respektu*, *Mladé frontě Dnes*, *Hospodářských novinách* a *České televizi*. Od roku 2016 působí jako šéfredaktor zpravodajského serveru *Seznam Zprávy*.

u politiků. Už zkrátka víme, že to, co tam napíšeme, má stejnou váhu, jako bychom to napsali do novin. Když někdo tweetuje u třetího piva, je v jeho životě něco špatně.

■ Existují přátelství mezi politiky a novináři? Měla by mezi nimi být jasná hranice?

Nějaký odstup by tam určitě měl být. Já samozřejmě některé politiky znám přes dvacet let, takže s nimi mám korektní vztahy. Ale nemůžeme být přáteli, protože každý plníme jiný úkol. Sice si s některými politiky tykám, ale většinou je to proto, že jsme si začali tykat dříve, než se těmi politiky stali. Není to úplně ideální situace.

■ Politika jako zaměstnání má u nás velice špatnou reputaci...

To mě mrzí.

■ Mě taky. Chtěl jsem se proto zeptat, jak moc těžké povolání to podle vás je.

Velmi. Myslím si, že je to těžké, vyčerpávající povolání, které si ale na druhou stranu vybrali sami a které s sebou zase nese spoustu benefitů. Především potenciálně po odchodu z politiky, pokud vás tedy nezavrou (smích). A pokud neodcházíte úplně vyřízený a zostuzený, i když je fakt, že i takoví lidé dokáží najít místo. Ale já z toho nemám radost, že politika má tak špatnou image. Rozčiluje mě, když se Bohuslavu Sobotkovi vyčítá, že mimo politiku nikdy nepracoval. Dobře, protože je ročník 1971, tak v roce 1996 vstoupil v pětadvaceti letech do politiky, ale musel se v ní taky spoustu věcí naučit a nežil ve vzduchoprázdnu. Navíc ať si to každý zkusí, ať se tam nechá tolikrát zvolit. Ono politické přežití je přece také jistá schopnost. Takže politika těžká je. Myslím si, že často novináři nejsou schopni dát politikům kredit, který si zaslouží. Vylézt před lidi a říci si o mandát není úplně banální. A jste denně na očích a denně o vás píší, že jste, když ne zloděj, tak alespoň idiot. Jak říkám, vybrali si to sami, ale nejedná se o povolání, kam chodí jen ti, co chtějí krást. Tohle zásadně odmítám.

■ Řekl bych, že v devadesátých letech politici ještě jistý kredit měli...

Ten ale rychle klesal.

■ Kdy se to zlomilo?

Úplně přesně to samozřejmě nevím, ale když vezmeme zájem lidí o politiku podle volební účasti, tak ta se výrazně snížila po opoziční smlouvě. V roce 2002 klesla účast v porovnání s předchozími volbami ze 75 na 58 procent, tedy o 17 procentních bodů. To je strašně moc. Od té doby se účast drží zhruba na 60 procentech. Na druhou stranu politici dělají nepopulární rozhodnutí a politika je ze své podstaty pomalá. Taky na ní většinou popisujeme negativa, a ne to, co se povedlo. Takže není divu, že má takovou pověst. Navíc lidé, kteří přicházejí do úřadu s velkým očekáváním ze strany veřejnosti, logicky odcházejí provázeni velkým zklamáním.

■ **Když porovnáte kampaně před českými sněmovními volbami od roku 1996, přijde vám ta letošní v něčem výjimečná?**

Předvolební kampaně se vyvíjely. Ještě v roce 1996 bylo možné přijet autobusem na náměstí, uspořádat mítink a očekávat, že lidi dorazí. Dnes se za nimi musí jít. Neexistovaly tehdy sociální sítě, internet ještě nebyl rozšířený, takže tím bylo vše komplikovanější. Samozřejmě že se vedení kampaní postupem času mnohem více profesionalizovalo. Já si ale stejně myslím, že nakonec v kampani, a to se nezměnilo, jsou nejdůležitější dvě věci. Zprvu je třeba objet celou zemi, skutečně za těmi lidmi jít, i když je dnes musíte více hledat. Zadruhé jsou to televizní debaty. Zkrátka se musíte přes obrazovku dostat lidem až do obýváku.

■ **V čem se tedy letošní kampaň liší?**

Letos poprvé, a to je zásadní rozdíl, existuje finanční limit na kampaň. A jak se zdá, opravdu se počítá. Mám takový dojem, že když se ten zákon připravoval, tak předkladatelé úplně nevzali v potaz realitu, když nastavili limit ve výši 90 milionů korun. Pamatuju si, že si ODS brala na kampaň v roce 1992, tedy před 25 lety, půjčku 100 milionů korun. A to se nejednalo o extrémně velkou kampaň, porovnáme-li ji například s kampaní ČSSD v roce 2010. Ta byla největší, jakou jsem kdy viděl, a dodneška nevíme, kolik opravdu stála. Takže mi přijde trochu legrační chtít se teď vejít do 90 milionů. Moc tomu nevěřím.

■ **Která z těch dosavadních kampaní před sněmovními volbami vám připadala nejvěcnější? V které byl nejvíce přítomen programový střet?**

Volby pochopitelně nikdy nejsou jen o programu. Ale vybavuju si kampaň z roku 2006, která byla hodně emotivní. Když to vezmu z pohledu hlavních aktérů, rozhodovalo se o tom, zda bude pokračovat „zlý Paroubek“, anebo se k moci dostane „asociální pravice“. Ale navzdory emocím se tam vlastně docela řešil program. Řeší dnes někdo u Andreje Babiše program? Před čtyřmi lety

neměl skoro žádný. Letos nějaký má, možná to je ta knížka, co rozdává... Ale tehdy se i v té emocemi vybičované kampani probíraly věci jako poplatky u doktora, výše daní a tak dále.

Důležitou roli vždy hraje, jestli se volby odehrávají v atmosféře ekonomického růstu. Jsem čím dál tím víc přesvědčený, že stav ekonomiky je při volbách ze všeho nejdůležitější. Jak se lidé mají, tak volí. Zatímco v roce 2006 se konjunktura ocitla na vrcholu, volby v roce 2010 se naopak konaly v době těžké hospodářské krize. Takže když tehdy přišel Paroubek s třináctým důchodem a já nevím s čím vším, tak mu voliči neuvěřili.

■ **Vzpomenete si ještě na jinou kampaň, kde hrál program větší roli než obvykle?**

V roce 2002 se ODS snažila nastolovat „témata dekad“, měli to rozděleno na deset týdnů, ale v závěru vše přebily emoce. Jako obvykle.

■ **ODS tehdy začala strašit sudetskými Němci...**

Přesně, nakonec z toho byli sudetští Němci, což pro mě tehdy bylo naprosto nepochopitelné. Naskočili na to i ostatní a kampaň pak skončila v jakési nacionalistické křeči.

■ **Která z kampaní byla naopak nejvíce vyprázdněná? Nejde to říct právě o roce 2002?**

V roce 2002 se tam dostaly zmíněné nacionalistické hrátky, ale určitě to byla ta v roce 2013. Museli ji totiž dát dohromady za pár týdnů, protože se předčasné volby konaly tři měsíce poté, co se rozpadla sněmovní většina. Část politické scény se stále ještě vzpamatovávala ze zásahu na Úřadu vlády, což platilo především pro pravici. Sociální demokraté zase čekali, že jim to prostě spadne do klína samo od sebe, viz jejich heslo „Prosadíme dobře fungující stát“. To přece bylo úplně prázdné. Taky to podle toho dopadlo. Do toho přišel Andrej Babiš s jednoduchým sloganem „ANO, bude líp“. Tehdy se hrálo o konec starého politického systému, který tady, zdá se, opravdu nastal. Takže tato kampaň mi přišla hodně prázdná, asi i proto, že se odehrávala ve zvláštním mezičase.

■ **V roce 2013 tedy polistopadový režim de facto skončil...**

Režim ne, skončil politický systém. To je docela jednoduché, podívejte se na volební zisky. Ještě v roce 2006 volilo dvě velké strany, ODS a ČSSD, dohromady 67 procent voličů. V roce 2010 už to bylo jen 42 procent. A v roce 2013 již pouze 28 procent. Přitom jde o strany, které v letech 1996 až 2010 měly po přepočtu propadlých hlasů dohromady ústavní většinu v Poslanecké sněmovně. Čili to je ta změna. Systém, jak byl nastaven v roce 1996, kdy měly tyto dvě strany najednou 56 procent hlasů, se stal zřejmě minulostí.

■ **Rok 2013 je spojen s nástupem Andreje Babiše. Máte nějaké vysvětlení, proč do politiky vlastně šel? Musel vědět, že je kvůli své ne zcela průhledné minulosti zranitelný.**

Ve chvílích upřímnosti vstup do politiky vysvětloval tak, že už se to vymklo z kloubů. Pravděpodobně tím měl na mysli peníze, které po něm žádali. Nevím, možná se u něj též jedná o přesvědčení, že musí tuto zemi zachránit. Nebo chtěl získat to, co mu ještě nepatřilo, tedy politickou moc. K té měl vždy blízko, měl ji zprostředkovaně. Kdo si dokáže svolat mimořádnou schůzi sněmovny pár dní před volbami, aby přehlasovala prezidentské veto, které nevyhovuje jeho podnikání? Andrej Babiš to v roce 2010 dokázal. Vždycky měl mimořádně dobré styky. Po vstupu do politiky už nepotřeboval zprostředkovatele. Nahrál mu její pokračující rozklad.

■ **Kdy ten rozklad začal?**

Česká politika se zlomila 24. března 2009, když padla Topolánková vláda a následně byly na podzim zrušené dohodnuté předčasné volby, čímž vzniklo určité prázdno. Navíc k tomu došlo v době ekonomické krize, což přirozeně znamenalo ještě vyšší nespokojenost s politikou. A objevil se rovněž nový typ politika. To, co se nakonec nezdařilo s dočasným premiérem Josefem Tošovským, který se na jaře 1998 stal politickým idolem, přestože si zřejmě politicky nic nemyslel a prostě tu zemi tak nějak v klidu

Pokračování na str. 10

Pokračování ze str. 9

administroval, se povedlo u Jana Fischera. Ten v křesle premiéra přechodné vlády najednou nebyl půl roku, jak se předpokládalo, ale zůstal v něm kvůli zrušeným volbám celý rok. Táhl zemi přes složité období a stal se předobrazem toho, že politici mohou vypadat jinak než alfasamci Paroubek s Topolánkem. Sice pak do sněmovny nekandidoval, ale svého času býval nejpopulárnějším politikem.

Myslím, že spojení ekonomické krize s pocíťovanou narůstající korupcí přispělo k tomu, že ve volbách v roce 2010 získaly nové strany, TOP 09 a Věci veřejné, 30 procent hlasů. To se stalo poprvé od devadesátých let.

■ **Když se vrátíme ke sněmovním volebním kampaním, kteří politici v nich podle vás byli nejlepší?**

Myslím, že zcela výjimeční byli dva. Prvním byl na začátku devadesátých let Václav Klaus, a to už v roce 1990, kdy přijel na severní Moravu a udělal tam přes 50 procent za Občanské fórum. Stejně mimořádný byl i v roce 1992 jako lídr ODS, byl tehdy velmi dynamický. Dnes už se z něj stal ta-

kový trochu nerudný starší pán, ale tehdy představoval optimistický, dynamický typ, který přišel s heslem „Budoucnost máte ve svých rukou“. To není úplně triviální heslo ve stylu všechno bude fajn.

A druhým byl v roce 1996 Miloš Zeman v autobuse Zemák. Zvednout volební výsledek ČSSD ze sedmi procent v roce 1992 na více než 26 procent o čtyři roky později byl mimořádný výkon. Tenkrát jsem tu kampaň jako novinář pokrýval a musím říct, že Zeman si ten výsledek skutečně odpracoval. ODS si tehdy myslela, že má vyhráno a že to jinak být nemůže. A on jí ukázal, že může.

■ **Vybavíte si ještě nějaký jiný pozoruhodný výkon?**

Velkým překvapením byl Jiří Paroubek, který se po demisi Stanislava Grosse na jaře 2005 stal premiérem. Během roku ve funkci to dotáhl permanentní kampaň z nějakých 12 procent preferencí, na kterých byli sociální demokraté po Grossově rezignaci, na 32 procent ve volbách v roce 2006. To pro ČSSD dodnes znamená její druhý nejlepší výsledek všech dob. V roce 2010 mě pak překvapil Karel Schwarzenberg, jenž vedl do voleb

novou stranu TOP 09. Když si mládež zamiluje dvaasedmdesátiletého aristokrata s nečeským jménem a jistými řečovými problémy – pro ty já mám pochopení, tak je to slušný výkon. A nutno dodat, že i Andrej Babiš se svým špičkovým týmem zvládá kampaň velmi dobře.

■ **Kdo další vás v předvolebních kampaních zaujal?**

V roce 2002 mě překvapil Vladimír Špidla. ČSSD tehdy závěr kampaně hodně stavěla na jeho osobě a on ty volby vyhrál. Vzhledem k jeho osobním vlastnostem to rozhodně nebyl lehký úkol. Já si ho vážím, ale on zkrátka není typ buldozeru hrnouceho před sebou politiku. V roce 2002 však předvedl velice slušný výkon.

■ **Co třeba Mirek Topolánek?**

Topolánek zažil pouze jednu kampaň před sněmovními volbami, tu v roce 2006. ODS byla tehdy zaskočena, jak Paroubek dokázal ČSSD zvednout. V létě 2005 byli občanští demokraté připraveni, že budou nejspíš vládnout sami, maximálně že přiberou do vlády lidovce. Sílu Jiřího Paroubka nebrali v roce 2006 dlouho vážně. Sociální demokraté měli ale tehdy dobrou kampaň. Mirek Topolánek byl mimořádný politický talent, ale nejdůležitější volby v jeho politickém životě mu nevyšly. A to přesto, že získal 35 procent. Lepší výsledek tu zatím nikdo jiný neudělal. To byl skutečně neuvěřitelný výsledek, ale druhá strana se zkrátka snažila také.

■ **Jak si vysvětlujete nečekaně slabý zisk Paroubkovy ČSSD ve volbách v roce 2010?**

Jiří Paroubek nezvládl celé to období před volbami. Udělal dvě fatální chyby. První bylo shození Topolánkovi vlády v březnu 2009 v době českého předsednictví EU. Kdyby vládu nechal dovládnout, tak by možná ještě v evropských volbách, které byly na konci předsednictví, Topolánkovi obraz státníka pomohl, ale volby v roce 2010 by Paroubek nejspíš jasně vyhrál.

Miloš Zeman na snímku z roku 2012. Foto: Wikimedia Commons/Draceane

Druhou jeho fatální chybou bylo, že na podzim 2009 odvolal již dohodnuté předčasné volby. Problémem též bylo, že celou kampaň hrál na sebe. V podstatě neslehl z obrazovky České televize a neuměl se přitom normálně usmát. Nedokáže v politice působit „lidsky“. Tehdy to sociální demokraté prokaučovali. Možná že neměli správná čísla. Mluvil jsem tehdy s lidmi z Paroubkovy kampaně. Stěžovali si, že není ochoten trochu ustoupit. Dostával od nich rady typu „otevřete náruč“, ale on toho prostě nebyl schopen. Dokázal být výborným krizovým manažerem v letech 2005–2006, protože se od něj tolik nečekalo. Ale v roce 2010 byl už jasným favoritem a asi to na něm bylo příliš vidět. Na-

víc, jak jsme se bavili před chvílí, česká politika se v té době již lámala.

■ **Porovnate-li současné politiky s jejich předchůdci z devadesátých let, připadají vám ti dnešní na politiku připravenější, odborně vybavenější?**

To bych ani neřekl. Naopak si myslím, že v devadesátých letech do politiky mířilo daleko více zajímavých lidí, protože okno příležitosti bylo otevřené. Dneska už není politika tak lákavá. Navíc zemi dominují lidé spojení s devadesátými léty. A to už není včera, je to více než dvacet let. Jen si to vezměte: prezident Zeman je muž listopadu 1989, premiér Bohuslav Sobotka působí ve sněmovně od roku 1996, stejně jako současný

volební lídr ČSSD Lubomír Zaorálek. Miroslav Kalousek je v politice od devadesátých let, do sněmovny se dostal poprvé v roce 1998. Vlastně i Karel Schwarzenberg je trochu pozůstatkem devadesátých let, kdy dělal kancléře Václavu Havlovi a dnes pro řadu voličů ztělesňuje jakési jeho převtělení. Odtud možná pramení touha Čechů po změně, když se dvacet let dívali na ty samé politiky, a Andrej Babiš jim do toho tak nějak spadnul. Ačkoliv jde o člověka, který do politiky vstoupil jako první ze všech, když se stal v roce 1980 členem KSČ. Že by zrovna takto měla vypadat změna, mně přijde na tom všem nejlegračnější.

Tomáš Fošum

Pět kancléřčiných restů

Německá ekonomika šlape, takže není divu, že si Angela Merkelová připsala další volební vítězství. Na spolkové kanclérce je fascinující, jak se jí daří politicky přežít četné problémy. Mnohé z nich však zůstávají nevyřešeny a mohou se v budoucnu stát časovanou bombou.

I zavilí nepřátelé Angely Merkelové musejí uznat, že Německo je po dvanácti letech její vlády v záviděníhodné kondici. Stačí říct pár čísel: ekonomika roste osmým rokem v řadě, placenou práci má historicky nejvyšší počet Němců (44 milionů), nezaměstnanost klesla na 3,8 procenta (druhá nejnižší v EU hned po Česku). Čtvrtý rok za sebou se může ministr financí Wolfgang Schäuble radovat z rozpočtového přebytku.

I z dalších ukazatelů může mít kanclérka celkem radost. Už v předvolebním průzkumu jí vyjádřilo podporu 60 procent zúčastněných, zatímco její nejsilnější soupeř Martin Schulz, volební lídr sociální demokracie, se musel spokojit s o polovinu nižší hodnotou. V samotných zářijových volbách pak její CDU/CSU získala 33 procenta. To je sice o dost méně než minule (41,5 procenta), ale pořád jde o výsledek, o němž si české strany zřejmě mohou nechat jen zdát.

Angela Merkelová tak s největší pravděpodobností povede německou vládu i ve čtvrtém volebním období za sebou. Nicméně není zaručené, že se jí podaří dosáhnout jejího cíle, o němž mluví lidé z jejího okolí. Tedy odejít v době, kdy bude na vrcholu. Spolková republika se však nebude ve skvělé ekonomické kondici nacházet věčně. Pod povrchem hospodářského rozkvětu se totiž skrývají i méně příjemné faktory, které, až jednou budou historici zkoumat éru Angely Merkelové, mohou zamíchat jejím hodnocením.

Tato země není pro mladé

Kdo navštívil v poslední době téměř jakékoliv němec-

ké město, zřejmě zaregistroval vyšší věkový průměr místního obyvatelstva. Ostatně před jeho dalším růstem varuje vedle řady dalších odborníků také vlivný německý ekonom Hans-Werner Sinn. Ten upozorňuje, že „Německo stárne rychleji než téměř jakákoliv země světa a má méně narozených dětí v poměru k počtu obyvatel než všechny ostatní vyspělé země světa“.

Sinn poukazuje na následky, které může tento vývoj přinést. Jde především o finanční krizi penzijního systému, jež se negativně projeví ve druhé polovině dvacátých let a bude kulminovat v následující dekádě. Jejím důsledkem mohou být i spory o rozdělení bohatství mezi mladou a starší generací, které mají potenciál nabourat německý politický systém.

Jak uvádí Hans-Werner Sinn, Německo se pod vlivem demografických změn stává gerontokracií. Již dnes si žádná strana nemůže dovolit jít proti zájmům penzistů. Mediánový věk voliče je v současnosti 49 let, ve dvacátých letech se zvýší na 53. Následky se podle Sinna projeví i v dalších oblastech: Vzhledem k tomu, že většina obyvatelstva bude dávno za vrcholem své produktivity, odrazí se to negativně na výkonu celé ekonomiky.

Stárnutí populace a nutnost reformovat penzijní systém neřeší pouze Německo, jeho situace je ale ze všech evropských zemí nejhorší. Současná doba díky ekonomické prosperitě nabídla možnost alespoň se pokusit následky demografických změn zmírnit. Sinn navrhuje, aby stát vytvořil lepší podmínky pro rodiny, jako jsou třeba dostupná péče o malé děti či finanční pobídky. Za následováním příklad považuje Francii, kde je porodnost výrazně vyšší než v Německu.

Pokračování na str. 12

Pokračování ze str. 11

Napětí kvůli migraci

Namísto toho otevřela Angela Merkelová dveře imigraci. Jenomže ta jako řešení vymírání populace má příliš mnoho slabých míst a vedlejších negativních dopadů. Sinn navíc udává výpočet OSN z roku 2001, podle nějž by

Kancléřka může být spokojená, její podpora zůstává vysoká.

Foto: Wikimedia Commons/Rudolf Simon

ke stabilizaci německého penzijního systému a udržení poměru mezi starými a mladými na stejné úrovni jako v roce 1995 i v roce 2050 bylo nutné, aby ročně přišlo do Německa 3,4 milionu imigrantů. Vzpomeňme si, jak velkou paniku způsobil příchod ani ne poloviny tohoto počtu v roce 2015, kdy vrcholila migrační krize.

Také německý statistický úřad na začátku roku 2016 upozornil, že se spolková republika nemůže spoléhat na to, že nárůst přistěhovalců vyřeší její demografické problémy. K vyrovnání rostoucího rozdílu mezi počty lidí v produktivním a důchodovém věku by podle něj pomohlo, kdyby se během následujících 25 let každý rok nově zapojilo do pracovního procesu 470 tisíc přistěhovalců. Na vrcholu migrační krize sice zaznamenalo Německo více než milion žádostí o azyl, ne všichni přistěhovalci se však mohou snadno uplatnit na německém pracovním trhu.

I proto nebude integrace příchozích cizinců do německé společnosti jednoduchá. Politikům se sice podařilo téma imigrace téměř vymazat z letošní předvolební kampaně, pod povrchem však stále vytváří v německé společnosti napětí. Svědčí o tom slova psychologa Stephana Grünewalda, který v rozhovoru pro týdeník *Der Spiegel* komentoval průzkum, jež o stavu německého politického života prováděl pro Rheingold Institute: „V hloubkových rozhovorech chtěli všichni respondenti mluvit hlav-

ně o uprchlické krizi, uprchlické krizi a znovu o uprchlické krizi. Ačkoliv byla tak elegantně vytlačena z kampaně, zůstává bolavým místem, se kterým politici nic nedělají.“

Migrační krize podle Grünewalda uvedla Němce do dilematu, na které stále nenašli uspokojivou odpověď: „Máme otevřít dveře, nebo je přibouchnout? Na jednu stranu chtějí Němci být součástí vltací kultury, ale současně mají strach, že budou zaplaveni cizinci a jejich země se změní k nepoznání. Proto chtějí, aby politici dali dohromady plán, jak nalézt kompromisní řešení. Ale oni to nedokázali a voliči se cítí opuštění.“

Navíc hrozí, že se situace z roku 2015 může v budoucnu opakovat. Nejhorší migrační tlak totiž zastavilo až uzavření balkánské cesty, při kterém hrála důležitou roli dohoda s Tureckem o vracení migrantů přicházejících do Řecka zpět na turecké území. Ankara se přitom kvůli autoritářským tendencím svého prezidenta Recepta Tayyipa Erdoğana stává stále nedůvěryhodnějším partnerem.

Nekončící řecká tragédie

K dalším problematickým rozhodnutím Angely Merkelové patří zachraňování Řecka, které jde především z kapes německých plátců daní. Přes veškeré úsilí, záchranné balíčky a reformy stojí tato balkánská země neustále na pokraji recese a pouze v ně-

kterých kvartálech zaznamenává nepatrný hospodářský růst. Velikost jejího hospodářství zůstává 27 procent pod úrovní, na niž bylo před propuknutím finanční krize. Nezaměstnanost v době, kdy v jiných zemích Evropy atakuje historická minima, dosahuje téměř 22 procent, ve věkové skupině do 25 let pak dokonce děsivých 44 procent. Zdá se, že medicína, již Řecku nadiktovali mezinárodní věřitelé a se kterou je jméno německé kancléřky úzce spojeno, nefunguje.

Nejen pro německá média se stalo Řecko nudným příběhem, a i když jeho stav není lepší než před pár lety, mnoho si o něm nepřečteme. Nicméně bez odepsání významné části dluhu nemá nejmenší šanci jej splatit nebo alespoň stabilizovat na dlouhodobě udržitelné úrovni. A právě Německo se odpisu dluhu nejvehementněji brání, protože se ho nejbolestivěji dotkne.

Přes problémy s Řeckem je ale evropská měnová unie pro Německo stále nesmírně výhodná. Nízký kurz pomáhá exportérům, kteří tvoří páteř německé ekonomiky a opakovaně vytvářejí tučně přebytky platební bilance. To se nelíbí jiným zemím měnové unie a také Evropská komise po Německu požaduje, aby svou politiku změnilo a spíše usilovalo o větší domácí poptávku než o silný vývoz.

V eurozóně navíc sílí zájem o reformu, přičemž jedním z jejích klíčových atributů má být vznik společného rozpočtu. Tedy opět balíku peněz, do nějž by nejvíce

přispíval právě Berlín. Německo je s eurozónou silně provázané a její budoucí vývoj pro něj nemusí být tak výhodný jako dnes.

Země bez jádra

Jedním z nejdražších rozhodnutí Angely Merkelové bylo úplné odstoupení od jaderné energetiky, k němuž se odhodlala v roce 2011 po havárii elektrárny ve Fukušimě. Podobně jako v jiných případech ani tento krok kancléřka předem nekonzultovala se zahraničními partnery.

Výsledky takzvané Energiewende po šesti letech rozhodla studie konzultantské firmy McKinsey. Její analytici upozornili, že tato politika slaví úspěch pouze tam, kam plynou štědré subvence z kapes daňových poplatníků. V opačném případě jsou výsledky tristní. To se týká hlavně snižování emisí oxidu uhličitého. Jejich objem vloni v Německu meziročně naopak stoupl.

Autoři poukázali i na vysoké náklady na přeměnu energetiky. Německé domácnosti přispívají od letošního ledna na rozvoj alternativních zdrojů průměrnou částkou 6,88 centu (asi 1,8 koruny) na každou kilowatthodinu. To je o 8,3 procenta více než před rokem. Uvedená suma navíc v následujících letech dál poroste. S jejím snížením lze počítat až po roce 2020.

Německá domácnost nyní za 1 kWh v průměru platí 30,38 centu (v přepočtu asi 7,90 Kč). Na začátku roku 2016 to bylo 29,35 centu. Je to 47 procent nad průměrem Evropské unie, zdůrazňuje studie McKinsey.

Ekonomický institut DICE při Düsseldorfské univerzitě ve své studii zase odhadl, že za zhruba pět let trvání spolklu Energiewende 150 miliard eur (3,9 bilionu korun). Do roku 2025 náklady přechodu na obnovitelné zdroje v Německu dosáhnou jen na polí výroby elektrické energie 520 miliard eur (13,52 bilionu Kč). Podle DICE tak německá čtyřčlenná rodina zaplatí za odklon od fosilních paliv a jaderné energie přes 25.000 eur (650 tisíc korun).

Pověst automobilek dostává trhliny

V posledních měsících se navíc rozhořel skandál okolo podivných praktik německých automobilek, které hrají zásadní roli v německém hospodářství. Vedle manipulací s emisemi dieselových motorů koncernu Volkswagen se do popředí dostala i údajná dlouholetá kartelová ujednání německých výrobců Volkswagen, BMW, Daimler, Audi a Porsche, kterým hrozí miliardové pokuty. Podle serveru *Politico.eu* se jedná o politicky citlivou záležitost, neboť všechny etablované politické strany jsou příliš propojené s automobilovým průmyslem.

Kancléřce Merkelové se podařilo i toto téma mediálně ovládnout díky uspořádání takzvaného dieselového summitu. Německé automobilky na něm slíbily, že na své náklady upraví software u více než pěti milionů dieselových aut tak, aby vypouštěla méně škodlivých emisí. Podle

většiny komentářů však dohoda problém dostatečně nevyřešila.

Velmi ostře se vyjádřil renomovaný komentátor Wolfgang Münchau píšící mimo jiné pro *Financial Times*: „Jedná se o kartel, který podkopával hospodářskou soutěž dvě desetiletí. Kdyby se jednalo o firmy mimo EU, chovali bychom se k nim jako ke kriminálníkům. Neorganizovali bychom s nimi summity. (...) Klíčovou otázkou není, zda je diesel v dlouhodobé perspektivě odepsaný – dokonce i německý automobilový průmysl to akceptuje – ale jak by k tomu mělo dojít a v jakém časovém rámci. Německý automobilový průmysl není připravený dodávat na trh hybridní motory, a už vůbec ne elektrické (...) Pokud automobilový průmysl funguje prostřednictvím kartelu, vývoj alternativních technologií je potlačený.“

Münchau dále varuje, že německé hospodářství a jeho exportní úspěchy (osmiprocentní přebytek běžného účtu) jsou do značné míry výsledkem různých forem průmyslového protekcionismu a makroekonomického merkantilismu, jako je třeba tlak na snižování německých mezd ve srovnání s obchodními partnery. „Taková politika funguje jen do určité doby. Merkantilismus spojuje problémy eurozóny a automobilového průmyslu. Ani jedno z toho není udržitelné způsobem, jakým je to v současnosti spravováno,“ napsal pro analytický portál *Eurointelligence.com*.

U některých z výše popsaných obtíží se v době jejich vzniku zdálo, že budou Angelu Merkelovou stát její politickou kariéru nebo minimálně značně oslabí její popularitu. Zatím se jí však vždy podařilo potíže ustát a přesvědčit Němce, že nikdo nedokáže vést spolkovou vládu lépe než ona. Problémy jako integrace imigrantů, nedostatky ve fungování eurozóny nebo demografické potíže spojené se stárnutím obyvatel však stále zůstávají nedořešeny. A mohou se s ještě větší silou znovu vynořit ve chvíli, kdy ekonomické ukazatele nebudou tak příznivé jako v současnosti. Možná, že v té době už bude v čele spolkové vlády kancléřčin nástupce. Uvidíme, zda se do nich pustí s větší vervou než ona.

Marie Bydžovská

Automobilky hrají zásadní roli v německém hospodářství.

Foto: Pixabay

Helmut Schmidt by to udělal také

Německá předvolební kampaň se pro řadu pozorovatelů scvrkla do televizního duelu Martina Schulze s Angelou Merkelovou. Ten byl bezpochyby důležitý, ale o výsledku voleb se rozhodovalo i při méně medializovaných debatách. Jednu z nich navštívil náš volební zpravodaj žijící v Německu.

Vesnička Dorsheim má asi sedm set obyvatel a leží uprostřed malebných vinic spolkové země Porýní-Falc. Do Mohuče, hlavního města této země a zároveň rodiště nedávno zesnulého Helmuta Kohla, je to asi třicet kilometrů. Volby do spolkového sněmu se blíží, což lze poznat z množství volebních plakátů na sloupech a tu a tam i z billboardů důsledně instalovaných pouze ve městech. Když klub politicky angažovaných mladých lidí z nedalekého města Bad Kreuznach vybral právě Dorsheim pro jednu z mnoha veřejných debat, autor těchto řádků neočekával velkou účast. Spíše jen komorní diskusi. Tuto domněnku umocňuje i termín setkání: krásné srpnové nedělní odpoledne vybízí k plavání na koupališti nebo alespoň k posezení u sklenky místního ryzlinku v některé z četných vináren na břehu Rýna.

Šlo o špatný odhad. Víceúčelový sál zdejší radnice je totiž již několik minut před začátkem diskuse naplněn k prasknutí. Mladí organizátoři otevírají francouzská okna a nosí nově příchodím židle, aby se mohli posadit alespoň venku a nakukovat. Připraveno je kvalitní ozvučení, jehož služeb však přítomné kandidátky a kandidáti využijí jen málo, když se budou snažit mluvit nahlas bez mikrofону. Nechybějí vyčleněné stoly pro novináře a fotografie. Perlivá voda, Coca-Cola a nezbytný německý nedělní moučník jsou k dispozici pro všechny.

Vzrušení v sále

Za pečlivého moderování dvou mladíků začíná představitelů kolečko. Dámy (CDU, AfD, Die Linke a Zelení) převládají nad muži v poměru 4:3. Sympatická paní z Alternativy pro Německo (AfD) způsobí první rozruch, když nastiňuje možný demografický vývoj Německa

v příštích dvaceti letech, samozřejmě ve vazbě na přijaté obrovské množství uprchlíků a na snahu (často nelegálních) ekonomických migrantů dostat se do země. „Jste rasisti a náckové!“ vykřikne z publika umělecky vyhlížející šedesátník. Moderátor ihned zasahuje a vyzývá muže, aby se zdržel komentářů a skákání do řeči kandidátce. Znovu opakuje pravidla demokratické diskuse, která byla řečena již na začátku akce. Slovo „demokratické“ přitom několikrát zdůrazňuje, což je v Německu, tak hrdém na svůj současný demokratický právní stát, obvyklé.

Ač byla kandidátka věcná a vnesla do debaty podstatné téma, část jejího

úvodního proslovu se nesetkala s pochopením v sále. Zřejmě šlo o vnímání „protiuprchlické“ AfD jako takové. Zástupce sociální demokracie (SPD) jako jediný rozvíjí téma chybějící solidarity při pomoci uprchlíkům ze strany „našich blízkých sousedů“. Tento bod vnesl do předvolební debaty kandidát SPD na kancléře Martin Schulz a jde o jedno z mála témat, kde se jeho strana liší od CDU kancléřky Angely Merkelové. Izde v Dorsheimu člen SPD slibuje ukončení finančních transferů těm členům EU, kteří se budou tvářit, že pomáhají uprchlíkům není jejich věcí. A i zde v Dorsheimu zůstává SPD s tímto ná-

Helmut Schmidt byl kancléřem v letech 1974-1982.

Foto: Wikimedia Commons

zorem osamocena.

„Helmut Schmidt by ono velké humanitární gesto v létě 2015 udělal také!“ říká kandidátka za Křesťanskodemokratickou unii (CDU). „A jsem si jista, že stejně by se zachoval kancléř za jakoukoliv jinou stranu, a to včetně AfD,“ dodává. Potenciální spolková poslankyně za Alternativu pro Německo reaguje milým úsměvem. Rozšafný kandidát za SPD říká, že sociálně demokratičtí kancléři Helmut Schmidt nebo Gerhard Schröder by jistě splnili svou jak morální, tak mezinárodně-právní povinnost pomoci válečným uprchlíkům, ovšem provedli by to technicky jinak. Neupřesňuje už ale jak, navíc se člověku maně vybavují plakáty a letáky sociální demokracie při zemských volbách v roce 2016, kdy tato strana tvrdě kritizovala

kancléřku za snahu další příliv běženců omezovat legislativními změnami předkládanými během horkého léta a podzimu 2015 jako na běžícím páse. SPD tehdy vyzývala k vyšší míře solidarity a přijímání ještě většího počtu uprchlíků.

Kandidát malé strany Svobodní voliči (Freie Wähler) upozorňuje na tehdejší telefonáty Viktora Orbána žádající Angelu Merkelovou o podporu a převzetí většiny uprchlíků z Maďarska. Na pódiu se rozpoutá vášnivá diskuse za občasných komentářů diváků v sále. Zajímavé je, že toto téma bylo organizátory zařazeno až jako čtvrté v pořadí. Tedy až za debatu o reformách školství a penzijního systému a budoucí digitální ekonomice.

Školství na prvním místě

Také debata o školství je velmi vášnivá. Na základě zkušeností své rodiny si autor tohoto textu troufá konstatovat, že německé základní a střední školství funguje velmi dobře, a to výrazně lépe než v Česku. Němci však správně tuší, že digitalizace našich životů je teprve na začátku, a očekávají za pět až deset let opravdu významné změny: technické, ekonomické i společenské. Mají pocit, že školství v posledních letech zaostává. Všechny strany bez výjimky toto téma silně akcentují. Žádají více učitelů (jejich nedostatek zde představuje skutečně doutnající problém), lepší vybavení, průběžné doškolování učitelů, a tedy podstatně více peněz. Školství je v Německu důsledně řízeno na úrovni jednotlivých spolkových zemí. S názorem, aby se ve věci více angažovala spolková vláda, zůstává SPD opět osamocena. Ostatní strany další centralizaci nechtějí a to i proto, že to pro zemské vlády není finančně jednoduché.

„Vedle úmrtí někoho blízkého je špatná volba profese nebo minutí se s povoláním největší tragédií lidského života,“ říká trefně kandidát za Svobodné voliče. Část kandidátů neskryvá přesvědčení, že postupující digitalizace musí vést také ke změnám daňového a důchodového systému. Tato část debaty je mimořádně zajímavá. První návrhy, jak změny provést, se objevují ve volebních programech, které německé strany veřejnosti prezentovaly o několik měsíců dříve, než je třeba u nás před volbami zvykem.

Vzrušenou až hektickou diskusí nad dotazy z publika pak shromáždění končí asi o hodinu později, než organizátoři plánovali.

Vyzývatel v hluboké defenzivě

Fakt, že tyto volby budou mimořádně důležité, podtrhuje o týden později obrovská sledovanost televizního duelu Merkelová versus Schulz, který v neděli 3. září ve 20:15 vysílají všechny

celoněmecké veřejnoprávní kanály a také komerční RTL. Své role se ujímají dvě moderátorky a dva moderátoři, kteří patří ve svém oboru k německé špičce. Dámy v bílém saku mají bílý mikrofon na klopě, pánové mají mikrofon černý. Diskusní souboj je plánován na devadesát minut, nakonec se malinko přetahuje. Témata prvních padesáti minut jsou následující: pomoc uprchlíkům, ekonomická migrace, bezpečnost, náboženství, německá ústava a budoucí vývoj země. Ve zbývajícím čase dostanou prostor další témata a závěrečné proslovy hlavních aktérů.

Jejich názory se v principu moc neliší. Kancléřka však ke všeobecnému překvapení působí výrazně přesvědčivěji. Martin Schulz, obvykle vynikající řečník, se ne a ne dostat do tempa. V závěru pak viditelně nervózní vyzývatel Angely Merkelové dělá několik chyb. Například se zeptá moderátorky, zda může mít dotaz. Ta odpoví, že ne, že je čas na závěrečné slovo, a Schulz jí přesto skočí do řeči a dotaz položí. Jeho závěrečná řeč je příliš patetická se slovníkem z minulého století. Oproti tomu Merkelová víceméně děkuje divákům, že si na sledování debaty našli čas i v neděli večer, a všechny zdraví. V debatě drtivě vítězí, což asi ani ona sama nečekala.

Pár dní po televizní diskusi přijíždí kancléřka do Porýní-Falce. Její projev se nese v klasickém duchu: je před námi hodně práce na mnoha frontách, ale já dokážu Německo neklidnými časy provést. Skupinky odpůrců se vyskytují minimálně, shromáždění kancléřce tleskají. Do voleb v tu chvíli zbývají necelé tři týdny.

Tomáš Orlík

Autor je odpůrcem přechylování cizích ženských příjmení, ale v případě tohoto článku se rozhodl uzavřít s editorem čísla kompromis.

Němci jsou na svůj demokratický právní stát hrdí.

Foto: Pixabay

Rakousko řeší kancléřský trojúhelník

Rakouská politická scéna nabrala v posledních týdnech nečekanou dynamiku. Hned tři strany mají reálnou šanci na vítězství v říjnových předčasných parlamentních volbách. Podobnou situaci Rakousko nepamatuje.

Současná konstelace vznikla po řádných parlamentních volbách v roce 2013 obnovením velké koalice sociálních demokratů (SPÖ) a lidovců (ÖVP). Obě strany proklamovaly nový styl vládnutí bez zbytečných rozmíšek s cílem obnovit důvěru občanů v konstruktivní politiku. Opak byl pravdou. Nejkonfliktnějšími tématy se staly připravovaná daňová reforma a neshody v azylové politice. Vláda ztrácela dynamiku a zabývala se spíše vnitřními rozpory než řešením problémů země.

Debakl kandidátů vládních stran v loňských prezidentských volbách v kombinaci s dalšími problémy přiměl na začátku května 2016 k rezignaci Wernera Faymanna, jehož ve funkcích spolkového kancléře a předsedy SPÖ vystřídal Christian Kern. Muž s pověstí zdatného manažera avizoval konec hádek a začátek potřebných reforem v oblasti zaměstnanosti, penzí nebo vzdělání. ÖVP doufala, že bude z rošády u koaličního partnera profitovat, ale namísto toho hledala sama sebe.

Tyrkysová místo černé

Východisko ze stranické krize nabídl Reinhold Mitterlehner, když letos v květnu rezignoval na funkci předsedy ÖVP a vicekancléře v Kernově kabinetu. Podle očekávání ho v čele strany nahradil Sebastian Kurz. Nejmladší ministr zahraničí rakouské historie odmítl vicekancléřskou pozici i další pokračování dosavadní vládní koalice a vyslovil se pro konání předčasných parlamentních voleb.

Značnou roli přitom sehrál termín řádných voleb připadající na podzim 2018, tedy po důležitých zemských volbách v Korutanech, Dolním Rakousku a Tyrolsku, jejichž výsledky by nepochybně ovlivnila matná bilance rakouské vlády. Koneckonců rovněž pro sociální demokraty by pokračování současné koalice znamenalo negativní zátěž, a tak s konáním předčasných voleb také souhlasili.

Z rozpadu koalice získali jednoznačně více lidovci; dokázali zvolení Sebastiana Kurze do čela strany prezentovat jako počátek něčeho nového, pozitivního. Vedle předsedy vyměnili také tradiční stranickou černou barvu za tyrkysovou. Svěží vítr v ÖVP mělo demonstrovat sto nominovaných nestranických kandidátů do Národní rady, kteří jsou v určitých oblastech vnímáni

jako odborníci. V průběhu července a srpna takto Kurz prezentoval zhruba v týdenních intervalech například matematika Rudolfa Taschnera, vídeňského policejního viceprezidenta Karla Mahrera nebo rakouskou rekordmanku ve skoku o tyči Kiru Grünbergovou. Největší posilou se však jeví být někdejší předseda Účetního dvora Josef Moser. Tento odborník na odpovědné nakládání s veřejnými financemi a reformu veřejné správy totiž disponuje značnými rétorickými schopnostmi.

Vyzývatele tápají

Ačkoli lidovecká výměna předsedy se všeobecně očekávala, socialisté a opoziční Svobodní (FPÖ) dosud nenalezli na ofenzivní nástup ÖVP vhodnou odpověď. Christian Kern nedokáže zhodnotit to, čemu se v němčině říká kancléřský bonus. Namísto toho marní energii roznášením pizzy voličům nebo rozdáváním občerstvení dělníkům pracujícím před spolkovým kancléřstvím, což by mohlo být hodnoceno pozitivně, pokud by se to ovšem nedělo za přítomnosti kamer.

Socialisté doufají v opakování historie. V roce 2006, kdy v předvolebních průzkumech ztráceli na lidovce, nakonec ve volbách ke všeobecnému překvapení zvítězili. Mezi strůjce nečekaného úspěchu patřil izraelský volební stratég Tal Silberstein. Doporučil SPÖ koncentrovat se na její tradiční témata, jako jsou například zaměstnanost, penze nebo sociální spravedlnost. Silberstein tehdy neváhal využít negativní kampaně vůči ÖVP, kdy sociální demokracie pranýřovala podezřelý a dodnes nevyjasněný nákup stíhacích bitevníků Eurofighter, který šel na vrub vlády lidoveckého kancléře Wolfganga Schüssela. Po výše

Andrej Babiš a Sebastian Kurz. Jejich strany jsou favority říjnových voleb.

Foto: Wikimedia Commons/Dragan Tatic

vedených tradičních tématech sáhla SPÖ rovněž v letošní předvolební kampani. Na té se však už nepodílí uznávaný stratég Silberstein, jenž byl letos v létě obviněn v Izraeli z korupce.

V předvolebních průzkumech mají od května nejvyšší preference lidovci, o druhé místo svádí souboj sociální demokracie se Svobodnými. FPÖ má vůči SPÖ výhodu v potenciálu oslovit deset procent voličů, jež v minulých volbách získaly letos nekandidující strany s protestním nádechem vůči vládě – Tým Stronach a Svaz pro budoucnost Rakouska. Svobodné vede do voleb zkušený a kontroverzní Heinz-Christian Strache. Tentokrát se snaží vystupovat umírněně a státnicky (zde se nabízí paralela s předvolební strategií jeho slavnějšího předchůdce Jörga Haidera v roce 2008). Ke změně image FPÖ má napomoci Norbert Hofer. Kandidát Svobodných v loňských prezidentských volbách se těší pověsti věcného politika, a mohl by proto přesvědčit pravostředové voliče, které Stracheho styl odrazuje.

Vyhledky menších stran

Ve stínu souboje tří velkých stran budou menší političtí hráči obtížně hledat svou pozici. Zelení po odchodu předsedkyně Evy Glawischniggové a jednoho ze zakladatelů

strany Petera Pilze budou rádi za setrvání v Národní radě. Liberálové z Nového Rakouska (NEOS) se domluvili na spolupráci s překvapením loňských prezidentských voleb Irmgard Grissovou. Bývalá předsedkyně Nejvyššího soudu má potenciál zajistit straně potřebný počet hlasů pro vstup do parlamentu a případně pomoci potrápit Zelené v souboji o čtvrté místo. Na „bramborovou“ medaili cílí též Peter Pilz. Kvůli nespokojenosti s vývojem u Zelených založil vlastní hnutí. Známý bojovník proti korupci má reálné šance zasednout v Národní radě a za určitých okolností přispět ke vzniku vládní koalice sociálních demokratů a Zelených.

Třebaže favoritem říjnového klání zůstává ÖVP, nic není zdaleka rozhodnuto. Vyzyvatelé mohou poukázat na několikaleté vládní angažmá Sebastiana Kurze a jeho názorové obraty ohledně islámu nebo azylové politiky. Favorizování lidovců v předvolebních průzkumech může stranu i voliče ukolébat. Případné nevýrazné či nejisté Kurzovo vystoupení v předvolebních televizních debatách by pak mohlo dokonat nečekaný obrat. Souboj trojice Kurz-Kern-Strache o kancléřský post bude každopádně pokračovat až do otevření volebních místností, tedy neděle 15. října.

Miroslav Šepták

Koaliční fraška na Slovensku

Předseda parlamentu a šéf Slovenské národní strany (SNS) Andrej Danko na začátku srpna všechny zaskočil vypovězením koaliční smlouvy. Později přiznal, že ve sporu mezi ním a premiérem Ficem jde hlavně o boj o stejné voliče. Částečně je to pravda. Zároveň však platí, že jediným tmelem současné slovenské vládní koalice jsou peníze. A ty představují dostatečně silný důvod, proč se zatím vyhnout předčasným volbám.

Velkým varováním pro předsedu SNS Andreje Danku je to, jak kdysi dopadli v koalici se Směrem-SD Roberta Fica někdejší šéf HZDS Vladimír Mečiar a expředseda SNS Ján Slot. Po vytvoření společné vlády v roce 2006 je Fico zahnal do kouta, když obchodní aktivity svých lidí zakrýval hlasitou kritikou ministrů z řad svých koaličních partnerů. Mečiara a Slotu tak veřejně ponižoval, a ti dva nakonec v politice skončili. Danko takto dopadnout nechce.

Situace se však v lečtem opakuje. Namísto odvolání ministra vnitra Kaliňáka (Směr-SD), který by v civilizovanější demokracii už dávno nemohl vykonávat svou funkci, premiér dlouho ponechával volný průběh narůstající kritice ministra školství Petera Plavčana, nominovaného SNS, kvůli pochybnému nakládání s evropskými fondy. Zkušený Fico věděl, že ačkoliv je tato záležitost pro koalici jako celek nepříjemná, pro samotný Směr-SD se jedná o příležitost odpoutat pozornost veřejnosti od jeho kauz.

Směru tedy mediální grilování Plavčana vyhovovalo. Najednou už nikdo kvůli předákům Ficovy strany nesvolával protestní pochody a shromáždění, již nikdo nežádal odvolání Kaliňáka ani vyšetření jeho podezřelých kšeftů s „podnikatelem“ Ladislavem Bašternákem, už nikdo nepřipomínal Ficovi, že u Bašternáka bydlí.

Banánová republika?

Když v polovině srpna ministr školství vysvětloval na tiskové konferenci způsob přidělování unijních peněz (z prostředků určených na vědu a výzkum neobdržely univerzity ani cent, vše dostaly firmy), po jeho boku stanul vlivný podnikatel Vladimír Soták, jenž Plavčanovi pomáhal s vysvětlováním. Byla to scéna jako z nějaké banánové republiky. V žádné kultivované demokratické společnosti by si ministr nic podobného nedovolil. Jednalo se nejen o Plavčanovu ostudu, ale o hanbu celé vládní koalice. Jelikož ministr nedokázal své konání přijatelně obhájit, tlak ze strany veřejnosti, médií i koaličních partnerů jej nakonec donutil rezignovat.

Danko poučený zkušeností Sloty a Mečiara a poháněný vlastními ambicemi nemohl vzniklou situaci nechat jen tak. V opačném případě by šlo o jeho veřejné ponižení, jež by bezpochyby vyústilo v pokles preferencí SNS. Zachoval se po svém. Nejprve tvrdil, že chce zlepšit vztahy v koalici a že vzkazy přes média a esemesky by měly skončit. A pak prostřednictvím médií vzkázal, že žádá odstoupení ministra práce Jána Richtera (Směr-SD), jehož resort se potýká s kauzou zneužívání dětí v resocializačním zařízení Čistý den. Danko však nakonec ze svého požadavku vycouval.

Leckoho překvapilo, že nevynesl vyšší kartu a nežádal odvolání Roberta Kaliňáka. Dostal by tím na svou stranu nejen značnou část veřejnosti, ale i ty členy Směru, kteří už mají Kaliňáka plné zuby a je jim nepříjemné číst si

Pokračování na str. 18

Pokračování ze str. 17

o jeho podnikání s Bašternákem důvodně podezřelým z daňových podvodů.

Jenže Danko na takovou hru ještě nemá – to, že s Kaliňákem dobře vychází, nemusí do budoucna vůbec nic znamenat. Kromě toho nemůže vědět, co všechno na něj Kaliňák má. Mimochodem, ve stejné pozici se nachází i šéf další koaliční strany Most-Híd Béla Bugár.

Dankova chyba

Několik dní před definitivním Plavčanovým pádem a vznesením požadavku na Richterův odchod jednalo vedení SNS o svém dalším setrvání v koalici. To by normálně nestálo za řeč, neboť o budoucnosti spolupráce

Právě Béla Bugár se setkal s Dankem u bývalého ředitele TA3 Michala Gučíka, jenž je Dankovým poradcem a zároveň i blízkým člověkem výše zmíněného Ivana Kmotříka. Bugár se na schůzce zřejmě snažil šéfa SNS přesvědčit, aby situaci nevyhrocoval. Na pád vlády by totiž nejvíc doplatil Bugárův Most-Híd, který se nyní nachází na hranici zvolitelnosti. Bugárovi tak nezbyvá nic jiného než házet lidem do poštovních schránek letáky s frázemi, jak se jeho straně daří ve vládě plnit svůj program.

Výsledkem vládního chaosu a mocenských bojů o peníze jsou stoupající preference fašistů pod hlavičkou LS-NS vedené Marianem Kotlebou. A to Slováci současná vláda přesvědčovala, že vznikla jako hráz proti extremismu. Od začátku bylo jasné, že jde jen o marketingový slogan a že skutečným důvodem vzniku této obskurní koalice jsou kšefty.

Daleko od jádra

Boj mezi Ficem a Dankem se ještě může vyvinout všelijak, jedno je však jisté: předčasné volby výhledově nehrozí. Jednak by uškodily všem vládním stranám, jednak je lup ještě dostatečně velký na to, aby se ho zúčastnění vzdali.

Čas na roztrhání koaliční smlouvy zkrátka ještě nenastal, což všichni vědí. Bylo jen otázkou času, kdy koaliční lídři předstoupí před lidi a prohlásí, že si vzájemně naslouchali, problémy vydiskutovali a vládní koalice pokračuje pevná a stabilní. To jen média všechno nafoukla a navzdory nepřízni některých novinářů vláda pokračuje v ekonomických úspěších a v řešení problémů občanů...

V září podepsali koaliční předáci dohodu ke koaliční smlouvě (k té, kterou Danko vypověděl

a její vypovězení dosud neodvolal). Jedná se o bezobsažný text, jenž slouží pouze k zakrytí chaosu a ukončení této frašky. Podle premiéra se o vládní krizi nejednalo, šlo prý jen o krizi v komunikaci. Tomu však nevěří asi ani on sám. Za strojenými úsměvy lídrů vládních stran se skrývá hluboká vládní nedůvěra.

Už před skončením vládní frašky Ficovi došlo, že potřebuje odvést pozornost veřejnosti jinam. Když si ve Směru (anebo v mediálním týmu Úřadu vlády) vše spočítali, pochopili, že nastal čas na nová témata, rétoriku a slogany. Takové, které zaměstnají obecnost a zároveň aspoň zčásti překryjí nepříjemnou realitu. A tak jsou řeči o „Slovensku bez fašistů“ a o „Slovensku v tvrdém jádru EU“ novou rekvizitou, jež nejen souzní s veřejným míněním, ale též zakrývá lavinu kauz, vládní zmatek a rozkrádání evropských fondů. A to navzdory tomu, že Ficův způsob a styl politiky mají k předpokladům pro příslušnost k onomu tvrdému jádru velice daleko.

Marián Balázs

Andrej Danko (nejvíce vzadu) na první ligu ještě nestačí.

Foto: Wikimedia Commons/EU2016 SK

SNS se Směrem nerozhodují politici, ale byznysmeni (asi by se tady hodilo spíš použít slovo oligarchové) v čele s majitelem zpravodajské televize TA3 Ivanem Kmotříkem.

Jenže po jednání Danko všechny překvapil prohlášením, že vypovídá koaliční smlouvu, přičemž žádá vypracování nové dohody s lépe definovanými vztahy. Potom mu asi došlo, co by to všechno znamenalo, a tak nechal premiéra mluvit o dodatku ke koaliční smlouvě.

Ovšem pokud vypovíte smlouvu, tak už neplatí. K čemu tedy dodatek? K neplatné smlouvě? Takže koalice bez smlouvy k ní psala dodatek. Do toho šéf SNS prohlásil, že jeho strana má zájem setrvat v koalici, jež však bude skutečnou koalicí, a ne otroctvím. Takový chaos Slovensko ještě nezažilo.

Danko udělal chybu, po níž mu nezbylo nic jiného než se stáhnout a mluvit o zachování vládní spolupráce. Předčasné volby by pro SNS vzhledem k jejím klesajícím preferencím znamenaly hrozbu, obzvláště když by veškerou vinu za rozpad koalice Fico s Bugárem bez váhání hodili na Danku.

Ve stínu Michaila Saakašviliho

Po svržení prezidenta Viktora Janukovyče v únoru 2014 se na Ukrajině objevila řada zahraničních expertů, kteří měli pomoci se zaváděním nezbytných reforem a s transformací země. S výjimkou skandálů kolem bývalého gruzínského prezidenta Michaila Saakašviliho se dnes o cizincích působících na Ukrajině příliš nemluví. Přitom někteří z nich zanechali za sebou kus práce.

Přítomnosti zahraničních odborníků se dostalo dosud nejvyšší pozornosti v souvislosti se jmenováním druhé vlády Arsenije Jaceňuka, jež vznikla po volbách na konci roku 2014. V ní se totiž objevili hned tři cizinci, kteří získali díky dekretu prezidenta Petra Porošenka doslova jen pár hodin před vstupem do vlády ukrajinské občanství. Jednalo se o Litevce Aivarase Abramovičiuse na postu ministra ekonomiky, Gruzínce Alexandra Kvitašviliho jakožto ministra zdravotnictví a Američanku Natalii Jaresko, jež se stala ministryní financí.

Tehdy byli ještě Porošenko a Saakašvili přáteli.

Foto: Wikimedia Commons/EPP

Obzvláště poslední z nich byla ceněna mimo jiné kvůli úspěšnému vyjednávání s Mezinárodním měnovým fondem, který tehdy Ukrajině udělil půjčku ve výši 40 miliard dolarů. Jednu dobu se o Natalii Jaresko dokonce mluvilo jako o vážné kandidátce na premiérku, přičemž její kandidaturu podporoval i prezident Porošenko. Tuto variantu ale nakonec odmítla vládnoucí koalice, která místo ní prosadila dosavadního předsedu ukrajinského parlamentu Volodymyra Hrojsmana, v jehož kabinetu se tři výše zmíněné osobnosti již neobjevily. Kvality Natalie Jaresko potvrzuje mimo jiné fakt, že ji později americký prezident Obama jmenoval výkonnou ředitelkou Rady pro finanční dohled v Portoriku.

O poznání méně úspěšný byl Alexandr Kvitašvili, který sice měl zkušenosti ze stejné pozice v Gruzii, ale na Ukrajině se mu toho příliš realizovat nepodařilo. Už v létě 2015

proto chtěl podat demisi, již ale nepřijal ukrajinský parlament, a proto vydržel až do konce Jaceňukovy vlády. V současnosti Kvitašvili pracuje ve Světové zdravotnické organizaci (WHO) při OSN.

Naopak Aivaras Abramovičius se podepsal pod jedním z nejviditelnějších úspěchů ukrajinských reformátorů. Tím bylo spuštění internetového systému ProZorro, který slouží pro výběrová řízení ve veřejném sektoru. Díky němu si nyní může kdokoli na Ukrajině prohlédnout průběh jakéhokoliv z nich. Samotný Abramovičius stále působí v Kyjevě, ačkoliv mu byl na podzim 2016 nabídnut post ve vládě litevského premiéra Sauliuse Skvernelise.

Gruzínci a Poláci

Trochu v pozadí stálo hned několik Gruzínců. Ti sice nebyli přímo ve vládě, ale i tak zastávali důležité posty a víceméně pozitivně ovlivnili ukrajinský reformní proces. K nim patřili především Eka Zguladze, která byla do května 2016 prvním náměstkyní ministra vnitra, dále pak šéfka nové ukrajinské policie Chatia Dekanoidze a zástupce generálního prokurátora a později prokurátor Oděské oblasti David Sakvarelidze. Této trojici se podařilo úspěšně vytvořit novou policii, jež nahradila starou, beznadějně zkorumpovanou milici. Sakvarelidze je navíc spojen s kauzou takzvaných „diamantových prokurátorů“. Jednalo se o operaci, která vedla k zadržení dvou vysoce postavených ukrajinských prokurátorů, u nichž bylo mimo jiné nalezeno 65 diamantů. Na Ukrajině v současnosti viditelně působí jen Sakvarelidze, jenž se angažuje v politické straně Michaila Saakašviliho Hnutí nových sil.

Právě bývalý gruzínský prezident Saakašvili je nejviditelnějším z řady Gruzínců, kteří se po Majdanu vydali na Ukrajinu. Nejdříve zasedal v prezidentské radě pro reformy a poté se stal v květnu 2015 gubernátorem Oděské oblasti. Tuto funkci opustil po konfliktu s prezidentem Porošenkem v listopadu 2016, a následně začal organizovat výše uvedenou politickou stranu, která je v opozici vůči současné vládě. V poslední době se „proslavil“ tím, že byl během pobytu v zahraničí zbaven ukrajinského občanství. V září se však do země vrátil, když za pomoci svých spojenců a příznivců násilně přešel polsko-ukrajinský hraniční přechod Šehyni-Medyka.

Ačkoliv se Michail Saakašvili v současnosti těší značné mediální pozornosti, ve skutečnosti nemá příliš velkou

Pokračování na str. 20

Pokračování ze str. 19

podporu ukrajinské veřejnosti. I přesto představuje nepřijemnou opozici hlavně vůči prezidentu Porošenkovi, čehož zdatně využívá stálce ukrajinské politické scény Julia Tymošenko, které po neúspěšných volbách v roce 2014 znovu narůstají křídla. Právě spojení s někdejší premiérkou, jejíž značně kontroverzní politické působení na Ukrajině sahá hluboko do devadesátých let, se zdá potvrzovat dojem, že Saakašvili sleduje proreformní rétorikou spíše vlastní politické cíle.

Poslední významnější skupinu cizinců-reformátorů, kteří se po Majdanu angažovali na Ukrajině, tvoří Poláci. Od dubna 2016 do srpna 2017 působil ve funkci ředitele ukrajinských drah (Ukrzaliznycja) oceňovaný manažer a rockový hudebník Wojciech Balczun, jenž dříve mimo jiné řídil restrukturalizaci polské železniční společnosti PKP Cargo. V říjnu 2016 zase nastoupil do funkce šéfa ukrajinské obdoby Ředitelství silnic a dálnic bývalý polský ministr dopravy Sławomir Nowak. Obzvláště Balczun za sebou zanechal velmi silnou stopu v podobě výrazného zlepšení hospodářských výsledků ukrajinských drah a omezení některých korupčních schémat, která v této společnosti dlouhodobě fungovala.

Posun kupředu

Většina cizinců-reformátorů již své funkce na Ukrajině

opustila. V současnosti už zde ze známějších jmen působí pouze Sławomir Nowak. Každopádně stále na důležitých postech narazíme na méně známé zahraniční osobnosti, jako jsou třeba náměstek ministra spravedlnosti Gruzinec Gia Gecadze, jeho krajan na postu zástupce ředitele antikorupčního úřadu Gizo Uglava či americko-ukrajinská náměstkyně ministra zdravotnictví Uljana Suprun.

Z toho by se mohlo zdát, a na Ukrajině často takový názor zaznívá, že ukrajinský reformní pokus se zahraničními experty skončil jednoznačným neúspěchem. Problém ale spočívá v tom, že Ukrajinci měli po Majdanu obrovská očekávání, která logicky musela narazit na tamní realitu. Ačkoliv však jednotlivé osobnosti nezůstaly ve svých funkcích příliš dlouho, tak se přece jen podařilo prosadit celou řadu opatření, jež výrazně změnila Ukrajinu.

Pochopitelně zde stále existuje obrovská korupce a spousta dalších nešvarů, jejichž vymýcení vyžaduje značné a dlouhodobé úsilí. I přesto by však bylo alespoň vůči některým cizincům-reformátorům nespravedlivé hodnotit jejich působení negativně. Před únorem 2014 by bylo nemyslitelné, že by na Ukrajině mohly fungovat antikorupční úřad, moderní policie nebo elektronický systém pro výběrová řízení. Všechna tato a další opatření jsou přese všechny problémy, které Ukrajinu trápí, výrazným kvalitativním posunem ve fungování státu.

Michal Lebduška

Řadový poslanec Jarosław Kaczyński

Předseda strany Právo a spravedlnost Jarosław Kaczyński je dlouholetým fenoménem polské politiky, který elektrizuje davy svých příznivců i odpůrců. Po vítězství své formace v prezidentských i parlamentních volbách v roce 2015 vládne Polsku z pozice řadového poslance. Dlouho se zdálo, že má svůj politický tábor včetně premiérky a prezidenta plně pod kontrolou. Po nečekané letní rebelii prezidenta Andrzeje Dudy však bude Kaczyński zřejmě muset o svou moc bojovat. Už jednou v podobném boji prohrál.

Jarosław Kaczyński vzbuzuje extrémní emoce. Pro jedny je to guru a vizionář, pro druhé největší ničitel polského společenského života. Jisté je jedno – má mimořádné charisma i politický talent. Bezpochyby se jedná o jednoho z nejzkušenějších evropských politiků posledního čtvrtstoletí a jeho takřka ostentativní nezáměr o Brusel lze vysvětlit jediné neznalostí cizích jazyků. Jeho postoj k Bruselu je ostatně čistě účelový, absolutní moci v Polsku si cení více než podílu na moci v Evropské unii. Je přitom pravda, že díky svému rozhodujícímu – ač neformálnímu – vlivu na mezinárodní politiku bezmála čtyřicetimilionového národa v souladu s vlastní logikou skutečně o mnoho nepřichází.

Zatímco spal

Polský komunistický režim se Jarosława Kaczyńského příliš neobával, což jeho političtí protivníci ostatně dodnes rádi připomínají („trzynastego grudnia / spałeś do południa“, tj. „třináctého prosince / jsi spal až do oběda“).

Vyhlášení výjimečného stavu 13. prosince 1981 pro něj nepředstavovalo traumatický zážitek. Navzdory spolupráci s Výborem na obranu dělníků (KOR) a dohledu milice nebyl na rozdíl od jiných představitelů protikomunistické opozice včetně svého bratra Lecha internován. O celé události se dozvěděl teprve, když se sám probudil, aniž se po něm kdokoli sháněl. Politická kariéra bratří Kaczyńských nabrala na tempu po prezidentských volbách v roce 1990, kdy oba získali důležité posty v kanceláři prezidenta Lecha Wałęsy. Vzhledem k osobním sporům mezi nimi a prezidentem však tato spolupráce netrvala dlouho. V roce 1993 již Jarosław Kaczyński spoluorganizoval takzvaný pochod na Belvédér, který požadoval demisi Lecha Wałęsy obviňovaného účastníky protestu ze spolupráce s komunistickou státní bezpečností.

Polskou postsolidaritní pravici vzájemné konflikty brzy rozdrobily natolik, že parlamentní volby v roce 1993 vyhrála postkomunistická sociální demokracie. Bratři Kaczyńští mezitím systematicky budovali svou pozici na politické scéně. V roce 2002 byl Lech Kaczyński zvolen primátorem Varšavy a Jarosław po něm převzal funkci předsedy Práva a spravedlnosti (Prawo i Sprawiedliwość, PiS) – strany, kterou bratři založili o rok dříve. Nedlouho poté, v roce 2005, Lech vyhrál prezidentské volby, zatímco Právo a spravedlnost zvítězilo v těch parlamentních. Tehdy si Jarosław Kaczyński poprvé vyzkoušel řízení „ze zadního sedadla“, když na post premiéra instaloval poměrně

Jarosław Kaczyński na snímku z roku 2008.

Foto: Wikimedia Commons/Tadeusz Rudzki

málo známého Kazimierze Marcinkiewicze, bývalého učitele fyziky z Gorzowa Wielkopolského, jehož ovšem po necelých devíti měsících sám nahradil. Čtrnáctého července 2006 prezident Lech Kaczyński přijal přísahu nové vlády, jejímž vedením byl pověřen jeho bratr-dvojče. Kaczyňští se ocitli na vrcholu.

Poprvé u kormidla

K absolutní moci jim chybělo jen málo. Bratry však lákala čím dál víc. Koaliční vláda Jaroslawa Kaczyňského fungovala díky relativně křehké dohodě s radikální pravicí (Liga polských rodin) a populisty (Sebeobrana). Zdá se, že právě tehdy se Jarosław Kaczyński poprvé reálně pokusil soustředit moc plně do svých rukou. Provokace připravená na politickou objednávku tajnými službami měla za cíl eliminovat z politického života vicepremiéra a lídra Sebeobrany Andrzeje Leppera, jehož spolustraníky pak měl podle plánu pohltit parlamentní klub Práva a spravedlnosti, kterému by se tak otevřela cesta k parlamentní většině.

Provokace se však nezdařila. Došlo k předčasným volbám (v roce 2007 v nich zvítězila Občanská platforma vedená Donaldem Tuskem) a Mariusz Kamiński, šéf Ústředního protikorupčního úřadu jmenovaný Jarosławem Kaczyňským, byl v souvislosti s operací proti Lepperovi později odsouzen k odnětí svobody za překročení pravomocí. Teprve prezident Andrzej Duda Jaroslawa Kamiňského v roce 2015 za kontroverzních okolností omilostnil, čímž mu umožnil vrátit se do politického života a opět zaujmout pozici spojenou s tajnými službami.

Stát podle Kaczyňského

Kamiňského případ nejlépe ilustruje Kaczyňského chápání státu. Uniformované složky, administrativa a také veřejnoprávní média pro něj představují užitečné nástroje, jejichž nezávislost je nejen nepotřebná, ale přímo nežádoucí. Své politické aspirace přitom realizuje mimořádně důsledně a dovedně, postupně přebírá kontrolu nad dalšími a dalšími baštami. Sám však zůstává ve stínu. Nepracuje ve vládních budovách, ale ve své stranické kanceláři v Nowogrodzské ulici ve Varšavě. Zajímavé je, že to pravděpodobně není cynický útěk před potenciální odpovědností, ale spíše pragmatismus, který mu šetří čas. Jarosław Kaczyński se totiž už léta těší pověsti mimořádně pracovitého člověka, což bezpochyby dobře ladí s jeho image autority, jež se obětuje pro vlast, a duchovního vůdce polských konzervativců.

Neobyčejná schopnost shromažďovat kolem sebe lidi svědčí o výjimečnosti Jaroslawa Kaczyňského. Jeho síla je takřka hypnotizující. Nejortodoxnější stoupenci PiS, kteří se shromažďují na každoměsíčních setkáních na památku katastrofy polského vládního letounu ve Smolensku v roce 2010, nevnímají rozpory mezi spikleneckými teoriemi o údajném atentátu

provedeném na objednávku ruského prezidenta Putina a domácích politických protivníků Lecha Kaczyňského a faktem, že letadlo pilotované s otevřeným kokpitem sestoupilo do výšky, z níž se už nedokázalo znovu vznést. Nevidí ani, že když požadují úctu pro své lídry, sami se podílejí na šíření jazyka nenávisti tím, že nařčení, jež umanutě opakují jejich političtí reprezentanti, proměňují v urážky. Ba co víc, ačkoli se domáhají Právem a spravedlností postulované bezpodmínečné dekomunizace, zároveň akceptují, že parlamentní Komise pro spravedlnost a lidská práva vede někdejší komunistický prokurátor Stanisław Piotrowicz. Takových příkladů by se dalo najít mnoho, ale Jarosław Kaczyński přesto strhává davy, které mu dlouhodobě zůstávají věrné.

Prasklina

Davy však také vycházejí do ulic. Politický dar Jaroslawa Kaczyňského paradoxně přispěl k čemusi neočekávanému. Za obrovské slabosti polské opozice došlo k výraznému oživení občanské společnosti. Největšími městy se přelévají další a další vlny protestů, v nichž pro stranické lídry mnoho prostoru nebývá. Autentický odpor a iniciativy zdola způsobily, že po loňském podzimním „černém protestu“ proti zavedení zákazu potratů také v červenci 2017 statisíce lidí stejně odhodlaně demonstrovaly na obranu nezávislosti soudů, kterým PiS vyčítá neschopnost a komunistické kořeny.

Jarosław Kaczyński je natolik obratným lídrem, že za pomoci svých nejbližších spolupracovníků převzal

Pokračování na str. 22

Pokračování ze str. 21

v krátkém čase po volbách v roce 2015 bez větších obtíží kontrolu nad veřejnoprávní televizí, tajnými službami i prokuraturou. Jím vedená formace se přitom donedávna jevila jako monolit, ačkoli komentátoři v jejích krocích viděli také poněkud různoběžné, čistě osobní motivace – touhu pomstít se za dřívější prohry největšímu politickému rivalovi Donaldu Tuskovi v případě Kaczyńského, nebo celému resortu justice v případě ministra spravedlnosti Zbigniewa Ziobry. Ten od smrti svého otce už roky neúspěšně vede soudní bitvy proti lékařům, jež viní z pochybení při otcově léčbě. Ambice obou politiků jsou obrovské. Ziobrovo tažení proti justici ovšem způsobilo, že doposud perfektně fungující vládní stroj poprvé povážlivě zaskřípal. Prezident Andrzej Duda, který byl dříve blízkým spolupracovníkem právě Zbigniewa Ziobry, nakonec vetoval dva ze tří kontroverzních návrhů zákonů o soudnictví, čímž se zároveň stal terčem útoku politických kruhů, z nichž sám pochází.

O tom, že kroky prezidenta a nejvyššího velitele ozbrojených sil nejsou nahodilé, svědčí také výrazně se prohlubující konflikt s ministrem národní obrany Antonim Macierewiczem. Andrzej Duda, který čím dál tím častěji sklízel kritiku za přílišnou poddajnost a nesamostatnost, se nečekaně rozhodl zasáhnout do politického dění výrazněji. Veta, která PiS za současného rozložení sil v parlamentu nemůže svými hlasy zvrátit, i zablokování aktivit Antonia Macierewicze jsou výraznými signály, že prezidenta přestala bavit role „notáře“ nekriticky schvalujícího návrhy předsedy Práva a spravedlnosti, na níž byla dva roky jeho funkce redukována. Před Jarosławem Kaczyńským tedy leží obrovská výzva, v níž se hraje nejen o získání vytoužené absolutní moci, ale také o zachování jednoty vládního tábora. Může se to ukázat jako nejtěžší úkol v celé jeho politické kariéře.

Wojciech Hofmański

Z polštiny přeložila Anna Plasová.

Jak se bezmocní Havel a Michnik stali mocnými

Václav Havel a Adam Michnik, dvě disidentské ikony a dva dlouholetí přátelé. V sedmdesátých letech oba procházeli jistou duchovní obrodou, která souvisela s jejich bojem proti komunistickému režimu. Po roce 1989 na sebe vzali odpovědnost za novou tvář střední Evropy. První se stal prezidentem, druhý šéfredaktorem významných novin. Naskytá se otázka, jak ve snaze ovlivnit podobu demokracie ve své zemi uspěli.

Václav Klaus kdysi nazval Václava Havla reformním komunistou. Byl však Havel v šedesátých letech opravdu marxistou? Na jeho tehdejší divadelní tvorbu musíme nahlížet prizmatem doby. Ačkoliv Československo patřilo (podobně jako Polsko) k nejveselejším barákům v táboře socialismu, nebylo zde možné se otevřeně prohlašovat za nemarxistu. Tvůrčí svoboda byla sice za panování prezidenta Antonína Novotného v mnoha ohledech větší než v Polsku, ale kritika byla přípustná jen pod podmínkou zaštiťování se „obnovou socialismu“.

V té době představovaly Havlovy hry variaci na téma tvůrčí svobody. A že v nich padaly zvyklostní formulace typu „my socialisté“? Jedním z mála úspěšných pokusů vytvořit v tehdejším Československu nemarxistickou skupinu se stal časopis *Tvář*, do jehož redakční rady Václav Havel patřil. Setkal se zde mimo jiné s Emanuelem Mandlerem, jenž později Havlovi vyčítal, že se od marxismu dostatečně neodstříhl.

Jenže celé Havlovo dílo ze šedesátých let – viz například jeho hra *Zahradní slavnost* (1963) – lze považovat za boj o humanismus proti marxistické ortodoxii. Je třeba si uvědomit, že spisovatelé jako Bohumil Hrabal, Milan Kundera nebo o něco starší Jaroslav Seifert, tvůrci filmové nové vlny i další umělci sice věřili v socialismus, ale v socialismus humanistický, zbavený marxisticko-sovětského korsetu. V *Dálkovém výslechu* (1986), knižním rozhovoru s Karlem Hvíždálou, Havel tvrdí, že marxistou nikdy nebyl, nicméně měl určitý komplex, že pochází z prvorepubliko-

vé bohaté rodiny. Proto v šedesátých letech věřil v nějakou formu sociální spravedlnosti a humanistického socialismu.

Musí to jít jinak

Adam Michnik se narodil do rodiny polských Židů. Dodnes je pro svůj původ napadán. Jeho otec Ozjasz Szechter (Michnik má příjmení po matce) se stal v roce 1944

jedním ze signatářů takzvaného Červencového manifestu, jenž bývá považován za zakladatelský akt komunistického Polska. Nicméně Michnikův otec byl od začátku vůči existenci Polské lidové republiky nezvykle kritický. Syna vychovával v přesvědčení, že je možný i jiný socialismus než ten sovětský.

Již během studií se Michnik bouřil proti komunistické vládě. Jeho iniciativy jako studentský Klub křivého kola, nazvaný podle známé varšavské ulice Křivé Kolo, představovaly hledání jakéhosi lepšího komunismu. Nutno poznamenat, že toto hledání se lišilo od českého demokratického socialismu v období Pražského jara. Komunismus, jaký plánovali lidé jako Michnik nebo jeho přítel Jacek Kuroń, se více opíral o bezpodmínečný boj s katolickou církví. Z ní a konzervativní části polské společnosti měli mladí reformátoři socialismu komplex, který pramenil ze zkušenosti s předválečným polským antisemitismem a prohloubil se poté, kdy komunisté po vítězství Izraele v Šestidenní válce v roce 1967 rozpoutali v Polsku antisemitskou kampaň.

Sedmdesátá léta ve znamení boje

Během sedmdesátých a osmdesátých let, jejichž část strávil ve vězení, se Havel rozhodl pro nekompromisní odpor vůči komunistickému systému. Ve svých esejích v čele se slavnou *Mocí bezmocných* (1978) se nehlásí k žádné politické ideologii. Své disidentství chápe jako morální akt, jímž se staví proti rakovině takzvané normalizace rozežírající československou společnost.

Také Adam Michnik se v sedmdesátých letech rozhoduje pro nekompromisní boj s komunistickým režimem. Podobně jako Havel věří ve smysl sebeobětování se. Současně se začíná smířovat s národní tradicí a katolickou církví. V samizdatových esejích, v nichž se zabývá polskou historií, nachází slova uznání i pro tu část inteligence, která cítí pouto s meziválečným Polskem. Zároveň Michnik vydává knihu *Církev, levice, dialog* (1977), v níž navrhuje spolupráci mezi levicovými intelektuály a katolickou církví na poli lidských práv. Jeho nabídka má spíše politický charakter; v té době má Michnik totiž ještě daleko do obrácení se. Učinil však první krok.

Rovněž pro Václava Havla znamenají sedmdesátá léta období duchovního hledání. Martin C. Putna, autor knižního Havlova duchovního portrétu, popisuje esoterické vlivy na jeho rodinu. Zejména v Havlových *Dopisech Olze* (1983, začaly vznikat v sedmdesátých letech) můžeme číst, jak se v jeho myšlenkách prolíná křesťanství s vlivem esoterismu a hnutí New Age. Ke konci života byl podle kněze Tomáše Halíka či podle zmíněného Martina Putny již opravdu blízko konverzi ke křesťanství. Ve vězení prochází Havel duchovní revolucí, přestává být tím rozvlátným příslušníkem pražské bohémy ze šedesátých let. Vězněný spisovatel nabývá přesvědčení o křehkosti pozemského bytí, vnímá existenci vyšší síly. Jedná se o intelektuální výzvu nejen pro něj, ale pro všechny obyvatele východního bloku, kde v té době dominuje prázdný a primitivní materialismus. Jak křehké bylo marxistické učení o „vědeckém světovém názoru“, svědčí fenomén vlivu nejen Jana Pavla II., ale též světských myslitelů Václava Havla, Adama Michnika či Alexandra Solženicyna.

Čím dál kritičtější Havel

Po roce 1989 se někdejší disidenti zapojují do budování demokratických režimů. Havel se stává prezidentem a dále propaguje svůj boj za duchovní obnovu společnosti. Praktickou stránkou transformace se zabývá technokrat Václav Klaus. Havel na počátku ekonomickou reformu podporuje, ale s postupem času, kdy vznikají nová oligarchie a různá postkomunistická bratrstva, je k ní čím dál tím víc kritičtější. Snaží se vzkřísit masarykovský ideál prezidenta-filosofa. V mládí sice vnímal Tomáše G. Masaryka jako nenapravitelného idealistu, ale postupem času si k jeho myšlenkám našel cestu.

Střetává se s Václavem Klausem o vizi českého státu. Zatímco Havel odmítá redukovat politiku pouze na soutěž politických stran a vyzdvihuje roli občanské společnosti,

Klaus brání „politickou politiku“ a přesvědčení, že v politice nejde o velké myšlenky, nýbrž o konkrétní výsledky. Havel vidí, jak normalizace zpusťovala mentalitu jeho spoluobčanů. Navazuje na ideály první republiky a odkazy na masarykovskou tradici se časem stávají jeho fixní ideou. Ačkoliv bývá spojován s „nepolitickou politikou“, rychle se učí politickému řemeslu, jež mu na počátku prezidentování bylo cizí. Několik let dokáže v zájmu země s Klausem

Andrej Michnik se vzdal politické dráhy, aby se stal vlivným šéfredaktorem.

Foto: Wikimedia Commons/Stephan Röhl

spolupracovat. Nemíní však přihlížet, když Klaus s Milošem Zemanem uzavírají takzvanou opoziční smlouvu. Tu první český prezident vnímá jako ohrožení demokracie, a tedy i národních zájmů.

Dnes je s odstupem času vidět, jak současnému Česku chybí ono zdravé napětí mezi pragmatiky a idealisty z počátku devadesátých let. Prvotní úspěch české transformace spočíval v tom, že Hrad vnášel do politiky ideje a pragmatci prováděli ekonomické reformy. Současný triumf pragmatické politiky charakterizuje skutečnost, že zdánliví technokrati jako Miloš Zeman a Andrej Babiš lákají voliče na vizi dobře řízeného státu, aniž by příliš mluvili o morálních principech. Stojí za to připomenout, že Havel už v polovině devadesátých let postřehl, že zpočátku přínosné reformy směřují k budování oligarchie. Jeho důraz na primát myšlenky lidských práv v politice dnes nabývá nový význam. To, co tehdy leckdo považoval za filosofii morálního kýče, mohlo být včasné podaným lékem na současnou krizi demokracie.

Pokračování na str. 24

Pokračování ze str. 23

Machiavelistický plán?

Když se ještě za komunismu Adama Michnika ptali, co by chtěl jednou dělat ve svobodném Polsku, odpověděl: „Chtěl bych být šéfredaktorem velkých celostátních novin.“ Někteří jeho pravicoví oponenti v tom později spatřovali zárodek machiavelistického plánu. Po změně režimu se Michnik skutečně zřídka politických funkcí a stává se šéfredaktorem *Gazety Wyborczy*, největšího deníku v naší části Evropy. Aspiruje na roli publicisty, jenž Polákům vysvětluje nové poměry. Od začátku budí velké kontroverze se svou myšlenkou tlusté čáry za minulosti a snahou usmířit se s komunisty. Někdejší „nezlomný“ z Varšavy vyvolává krajní emoce, když například o bývalém komunistickém generálovi mluví jako o „mém příteli Czesławu Kiszczakovi“. Ovšem jeho filosofie má své opodstatnění. Copak by se dalo vládnout bez ohledu na těch čtyřicet procent Poláků, kteří v roce 1989 volili komunisty? Copak nebylo na místě dát každému šanci zapojit se do budování nového Polska?

Jinou věcí je, že se Michnik domnívá, že musí Poláky učit demokracii včetně jejích vad. Proto zdůvodňuje korupci nebo neoliberální transformaci jako nutné průvodní jevy budování nové demokracie. Obsazuje se tak do úplně jiné role než Václav Havel. Zatímco Havel si zachovává svou nekompromisnost z disidentských časů i v období transformace, Michnik se ujímá role toho, kdo Polákům odhaluje komplikovanost demokracie. Podle svých kritiků však sklouzává k tomu, že obyčejné transformační patologie obhájí jakousi „vyšší dějinnou nutností“.

V roce 2001 učiní majitel polského televizního kanálu Canal+ Lew Rywin Michnikovi korupční nabídku. Postoj šéfredaktora *Gazety Wyborczy*, který o celé záležitosti informuje s půlročním zpožděním, dodnes budí kontrover-

ze. Vládnoucí spojenectví liberálů a postkomunistů, jehož byl Michnik ideovým spoluvůdcem, se začíná rozpadat. V roce 2005 poprvé vyhrává volby národně konzervativní Právo a spravedlnost (PiS). *Wyborcza* ani Michnik už nikdy nezískali zpět roli demiurgů transformace, kterou měli před Rywinovou aférou.

Plusy a minusy

Adam Michnik dodnes vyvolává krajní emoce. Mnozí jeho kritici mluví o „židobolševikovi Szechterovi“ a „bossovi antipolského spiknutí“ pouze kopírují někdejší komunistickou propagandu. Objevuje se ale též racionální kritika. Patří k ní zejména výhrady k Michnikově názoru, že polská transformace neměla alternativu. Že by se k velmi procedurálně chápané demokracii a drakonické neoliberální léčbě ekonomiky (o mnoho drakoničtější než té Klausově v Česku) skutečně nenašla žádná alternativa?

Michnik, nejednou atakovaný způsobem překračujícím hranice slušnosti, často oplácel svým protivníkům stejnou mincí. Jazyk *Gazety Wyborczy* býval někdy velmi ostrý a opíral se o poněkud manichejské vidění světa. Deník postupně ztrácel svou prestiž. Velká část mladé generace už si nespojuje Michnika s legendárním disidentem, nýbrž s publicistou, který se chvílemi stává zajatcem vlastních myšlenkových stereotypů.

Zároveň však tento Michnik, ztotožňovaný s poněkud jednostrannou publicistikou, zůstává neobyčejně zajímavým myslitelem. Fascinující je nejen jeho smíření s křesťanstvím, ale též jeho metafyzické reflexe, jež jsou rozhodně zajímavější než přemítání většiny polských kněží. Michnik, jenž bývá z různých stran viněn ze všech možných protipolských spiknutí, je pevně svázaný s jagonem dědictvím i odkazem odbojové Zemské armády z dob druhé světové války, které konvenují jeho představám o Polsku.

Havel i Michnik se chtěli po roce 1989 vyhnout návratu nejhorších vlastností svých národů. Prvně jmenovaný se bál české xenofobie z počátku 20. století, již mu symbolizovala mimo jiné hilsneriáda, druhý se chtěl vyvarovat některých špatných tradic polské šlechty a fašizujících tendencí třicátých let. Na počátku transformace oba platili za morální autority, později však byli značnou částí společnosti nepochopeni, když se samozřejmě dopouštěli i chyb. Dnes však mohou jejich texty sloužit jako protijed proti „politické politice“ v tom nejhorším vydání, s jejím zdánlivým pragmatismem, za nímž se schovávají tendence, kterých se oba myslitelé obávali.

Václav Havel, jak ho vidí Zbigniew Kresowaty.

Foto: Wikimedia Commons

Łukasz Kołtuniak

Lászlóvi Darvasimu vyšly v češtině zatím jen dvě knihy: soubor povídek *Nejsmutnější kapela na světě* a román *Legenda o kejklířích se slzami*. Jejich autor se přitom řadí mezi nejvýraznější současné maďarské spisovatele a je často překládán v zahraničí. Navíc se jeho knihy tematicky dotýkají středoevropského prostoru. Malý český zájem o Darvasiho proto poněkud zaráží.

László Darvasi se narodil roku 1962 v městě Törökszentmiklós ležícím v maďarské pustě. Na té proslulé nekonečné rovině, kde se, jak praví přísloví, už v pátek ví, kdo v neděli přijde na večeři. Vystudoval vysokou školu pedagogickou se zaměřením na historii. Od konce osmdesátých let pracoval v různých literárně-společenských periodikách, až zakončil v *Élet és Irodalom* (Život a literatura), což je nejvlivnější časopis svého druhu v Maďarsku a své texty zde odedávna publikují velcí maďarské literatury. Darvasi je nejen učitelem, romanopiscem a novinářem, ale také básníkem a autorem několika knih pro děti.

Nejplodnější Darvasiho tvůrčí období spadá do devadesátých let minulého století. V roce 1991 mu vyšla první sbírka básní, již následovala jeho nejznámější díla – povídky a především výše zmíněný román *Legenda o kejklířích se slzami* (1999). Pokud nejsme zapřisáhlí stoupenci strukturalismu, tak musíme pro pochopení díla vzít v úvahu širší kontext. Dílo může být spojeno nejen s autorem, nýbrž i dobou svého vzniku a historicko-literárními souvislostmi, a nemusí se vždy jednat pouze o text, tedy sít znaků, z níž lze vyčíst vše potřebné, jak se domnívají právě strukturalisté.

Magická devadesátá léta

U Darvasiho knih je tak třeba vnímat, že devadesátá léta znamenají v dějinách maďarské literatury významný mezník. Mladí autoři se opět obraceli k příběhu, který byl v předešlých letech upozaděn. Zmíňme příklad Pétera Esterházyho, největšího postmodernisty v maďarské literatuře, pro kterého není důležité, co se vypráví, ale jak. Pro autory devadesátých let je naopak klíčové najít příběh a vyprávět jej. Není tedy náhoda, že až v té době kritici i čtenáři docenili román *Člověk bez osudu* (1975) Imre Kertésze.

Koncem devadesátých let se pak spisovatelé zaměřují na vyprávění historie. Nereflektují však dobu pod komunistickou nadvládou, jak by se dalo očekávat, ale obraceli se hlouběji do minulosti, do období turecké nadvlády v 16. a 17. století. Nepíší ovšem ani tak romány zaměřené na vyprávění historie, jako spíše na otázku, jak lze o historii vyprávět, když se konkrétní událost jeví pokaždé jinak podle toho, kdo ji interpretuje a do jakých souvislostí ji zasazuje.

Na konci devadesátých let je stále cítit silný vliv postmoderny, zpochybňování všeho a všudypřítomná nejistota. Jednu z možností, jak za této situace minulost uchopit, představuje magický realismus, který se v souvislosti s Darvasim často skloňuje. Koncem devadesátých let tak sice vzniká více děl s historickou tematikou, ale kvůli nabourání jistot postmodernou už ani

maďarští literární historici nemluví o historických románech, nýbrž o románech "pseudohistorických".

Za hranicemi všední historie

Předchozí řádky platí i pro *Legendu o kejklířích se slzami*. Časové období, které román popisuje, se klene po celou délku trvání turecké okupace Uher, tedy od obsazení Budína roku 1541 do jeho osvobození v roce 1686. Právě toto dějinné období krásně charakterizuje neuchopitelnost vyprávění dějin. Jedná se o dobu velkých zvratů, kdy změna hranic států je tím nejmenším. Darvasimu tedy neklidné a proměnlivé období turecké nadvlády jaksi legitimizuje jeho způsob vyprávění, kdy se snovost prolíná s realitou, kdy mýty a legendy aktivně vstupují do běhu historie.

Historické události nahlížené z politického hlediska jsou zde spíše okrajovou záležitostí. Nejsou tudíž přímým hybatelem děje, jež kupředu posouvají kejklíři, tedy komedianti a tuláci, lidé z okraje společnosti, jejichž slzy v Darvasiho knize probouzejí k životu jednotlivé příběhy. Prostor, na němž se román odehrává, je široký, stejně jako časové rozmezí dlouhé téměř sto padesát

let. Autor přeskakuje z jednoho místa na místo, z postavy na postavu, z jednoho roku do druhého. Právě tento způsob vyprávění Darvasimu pomáhá v příběhu oživit legendy a mýty, a to nejen ty maďarské nebo křesťanské, ale i muslimské či židovské. Před čtenářem se tak rozprostírá střední Evropa 16. a 17. století v celé své různorodosti, již dokreslují právě zmiňované legendy a mýty. Magický realismus na maďarský způsob.

László Darvasi se v posledních letech věnuje především fejetonům a psaní knih pro děti, za které získává mnoho ocenění. Nezapře v nich svůj pedagogický talent a lásku k historii, kdy hravou a čtivou formou seznamuje malé čtenáře s maďarskými dějinami, a možná si tak chytře vychovává budoucí čtenáře svých *Kejklířů*. Děti díky němu totiž lépe chápou, že historie nemusí znamenat jen nudná data a že důležitými nejsou pouze ti, kdo mají moc.

Alena Mikolášková

Slzy mohou dokázat divy.

Foto: Pixabay/Joseph_Berard

Až děti vyrostou, přijdou kejklíři

Nakladatelství jako kulturní záležitost

Co dnes znamená vydávat knihy? Pokud situaci trochu zjednodušíme, na současném českém, ale také slovenském a polském knižním trhu vedle sebe existují dva přístupy. První je veden komerčním zájmem: vydělat co nejvíce peněz. Druhý je trochu komplikovanější. Ačkoli se tato nakladatelství samozřejmě také musejí finančně držet nad vodou, fungují především jako určitá centra, budují kolem sebe komunitu.

Velkopodnikatelský přístup není moc zajímavý, kromě většinou náhodně vydaných kvalitních knih svou žánrovou šíří zahrnuje všechno od kuchařek a kalendářů až po detektivky a učebnice. Má nepochybně svou hodnotu, ale připomíná spíše supermarket. „Komunitní“ vydávání je trochu starosvětské, zároveň v současné době začíná slavit úspěch. Jako v mnoha jiných oblastech i na knižním trhu existují lidé, kteří ocení především kvalitu. Tato nakladatelství vznikají nejčastěji jako určitý nápad, společný projekt podobně naladěných lidí, kteří kolem knih vytvářejí něco víc – společenství. Autory a texty si vybírají intuitivně a podle kvality, nikoli primárně jako komerční taháky, ačkoli samozřejmě ani oni nemůžou zcela ignorovat fakt, že si na sebe musejí vydělat.

V Česku se jim říká malí nakladatelé a mají už i několik svých festivalů jako pražský Knihex nebo tábořský Tabook. Většinou je charakterizuje jasné žánrové vymezení a výrazná autorská grafika. Příkladem může být nakladatelství Fra, s nímž je neodmyslitelně spjata prakticky jediná pravidelně fungující literární kavárna v Praze, dále pak ostravský Protimlův, zaměřený mimo jiné na polskou literaturu a pořádající vlastní festival, nebo Baobab, jeden z průkopníků kvalitní a originální literatury pro děti, organizátor zmíněného Tabooku.

Existenci těchto nakladatelství charakterizuje také určitá ležérnost v přístupu ke knižnímu trhu. Ta může být někdy osvěžující, jindy trochu nepraktická nebo dokonce popuzující, když slíbené knihy vycházejí s více než ročním zpožděním. Přesto je jejich bytí zásadní jak pro knižní kulturu, tak pro společenské ovzduší – právě pro zmíněnou schopnost sdružovat lidi, motivovat je k přemýšlení, čtení, setkávání, a to vše jen tak mimochodem, svým nadšením pro věc.

Slovenský výpad na západ

Na stránkách *Demokratického středu* letos skloňujeme polskou reportáž ve všech pádech. Pokud některému z polských autorů vychází kniha česky, většinou dodáváme, že se jedná o spolupráci dvou nakladatelství: Dokořán a Jaroslava Jiskrová – Máj. Na konci letošních prázdnin ovšem na český trh vstoupil slovenský Absynt, který je zamě-

řený jen na reportáž. Slovenští nakladatelé často vydávají některé knihy rovnou česky, protože je to pro ně výhodnější – slovenští čtenáři nemají s češtinou problém, a tak lze „obsloužit“ dva trhy najednou. Absynt, jež zakládali dva přátelé Juraj Koudela a Filip Ostrowski, přišel s jinou strategií – nejdříve vytvořit značku na Slovensku a pak nezávisle začít budovat tu českou.

Na Slovensku se to už podařilo: Absynt se stal tak trochu kulturní záležitostí a typické obálky s barevným pruhem patří mezi rozpoznávací znamení mezi čtenáři v městské

Vybere si skoro každý.

Foto: Absynt

hromadné dopravě či v kavárnách. Jak to dopadne v Česku, se ještě uvidí.

Hlavní ediční řadou Absyntu jsou *Prokletí reportéři*. Slovensky vyšly už knihy těch nejlepších současných polských reportérů, mimo jiné Pawła Smoleńského, Wojciecha Tochmana, Witolda Szablowského, Wojciecha Jagielského nebo Lidie Ostałowské, ale také klasika Ryszarda Kapuścińskiego. Vydávání autoři však nepocházejí pouze z Polska – najdeme mezi nimi i ruský píšící Světlanu Alexijevičovou nebo Slovenku Irenu Brežnou.

Pro Absynt je zásadní vydávat knihy směřující pohled čtenáře za humna našeho regionu. Příkladem může být v českém překladu vydaná kniha *Ganbare! Workshopy smrti* od Katarzyny Boni, která se věnuje životu ve stínu jaderné havárie ve Fukušimě a japonskému přístupu ke každodennosti v neustálém ohrožení smrtí. Absynt ovšem nerezignuje ani na reflexi středoevropské historie a současnosti. Svědčí o tom další kniha vydaná v češtině, a sice *Miedzianka* Filipa Springera. Jedná se svým způsobem o splacený dluh polské reportáži, protože o Springerově knize se mezi českými překladateli a vydavateli mluví

už dlouho. Archeologické stopování zmizelého sudetského městečka Miedzianka/Kupferberg na dnešní polsko-české hranici je důležitým textem pro dějiny 20. století a jedním z klíčů pro pochopení toho, proč dnes česko-polské pohraničí vypadá, jak vypadá.

Návrat ke kořenům

Mluvíme-li o vydávání poměrně značného množství polských autorů v češtině (a to jsme zmínili pouze reportáž, vychází poměrně hodně překladů beletrie a poezie), není od věci se podívat, jak to naopak vypadá s našimi autory v Polsku. V nedávné době se tam objevila malá nakladatelství, pro něž česká produkce představuje něco jako značku. Je totiž nutné podotknout, že zatímco u nás je stále třeba polské autory více či méně propagovat, polské sousedy ovládá vlna čechofilství, která se projevuje i ve výběru knih. Zatímco tedy dříve Poláci při dotazu na oblíbené české autory zmiňovali Bohumila Hrabala, Milana Kunderu a Jaroslava Haška, dnes navíc přidávají Petru Hůlovou, Petra Šabacha nebo Kateřinu Tučkovou.

Dvě v poslední době velmi aktivní malá nakladatelství zaměřená i na české spisovatele sídlí ve Vratislavi. Książkowe klimaty vydaly Matěje Hořavu, Jana Balabána

nebo Jiřího Hájíčka, Afera, kterou vede vnučka slavného básníka Tadeusze Różewicze Julia, Polákům představuje zmíněnou Kateřinu Tučkovou, Emila Hakla nebo nově Marka Šindelku. Právě Vratislav se totiž stala jedním z výrazných bohemistických center v Polsku. Není proto divu, že je polským přístavem festivalu Měsíc autorského čtení, který vždy v červenci řadou setkání s českými, slovenskými, polskými a ukrajinskými spisovateli a autory vybrané hostující země (letos Gruzie) propojuje Brno, Ostravu, Košice, Lvov a právě Vratislav. Město se tak trochu vrací ke svým českým kořenům. Navíc v nedaleké Kladské kotlině má svůj dům slavná polská spisovatelka Olga Tokarczuk, která s pomocí svých přátel letos otevřela mezi broumovským Šonovem a polskými Włodowicemi u Nové Rudy takzvanou Chlebovou stezku. V místech, kde pravděpodobně vedla dávná pašerácká stezka, vznikla literární zastavení spojená například s tvorbou místního básníka a literárního kritika Karola Maliszewského. Vydáme-li se odsud pár desítek kilometrů na severozápad, dorazíme na místo, kde se rozkládala Miedzianka, o jejíchž osudech si díky slovenskému nakladatelství Absynt můžeme číst i v češtině.

Lucie Zakopalová

České pletky s dějinami

Historie jako věda už dnes nedává společnosti návod na pochopení světa, přesto se však Češi v porovnání s jinými národy o dějiny nadprůměrně zajímají. Vlastně tak pokračují ve fenoménu, který tu je s námi už od národního obrození. Jen naši oblíbenci se časem poněkud proměnili. V roce 2016 jsme si mohutnými oslavami 700. výročí narození Karla IV. potvrdili, že právě jeho vládu považujeme za zlatou éru svých dějin. Ne vždy tomu tak bylo, takže i do budoucna nelze vyloučit změnu českých historických preferencí.

Před třemi lety se v Praze konal mezinárodní seminář o muzejnictví, na kterém jistý představitel Nizozemského království hrdě vypočítával, kolik má jeho sedmnáctimilionová země s bohatou koloniální, obchodní a kulturní minulostí ve svých muzeích a galeriích sbírkových předmětů. Na to mu čeští zástupci decentně opáčili, že to je úctyhodné množství a že v méně lidnatém a v minulosti poněkud od světa odříznutém Česku jich máme zhruba stejně, tedy cca 65 milionů. Jeho překvapení bylo nelichečné, ačkoliv jde o logický důsledek vřelého českého vztahu k historii.

Žijeme v době, která postrádá svůj hlavní příběh a mnohem více ji charakterizuje relativnost, tekutost a roztržitost. Stejně jako se na celém Západě rozmělnily klasické sjednocující politické ideologie, aniž by za sebe měly použitelnou náhradu, zažíváme určitou změnu i v rámci vztahu k historii. Jeden stěžejní příběh nahradila v postmoderní společnosti mnohost rovnocenných teorií a výkladů. Tento vývoj se navenek nejvíce projevuje slovem „paměť“, které v poslední době začíná nahrazovat „dějiny“ a „historii“. Mluví se o paměti individuální, kolektivní, národní nebo o paměti určitých skupin. Každý přece

mohl stejnou událost vnímat jinak, což ovšem prakticky znemožňuje její skutečně komplexní vysvětlení. Jak příznačné pro atomizovanou a relativně bohatou společnost internetového věku, která najednou hledá mimoekonomický důvod, proč být ještě spolu.

Polevující objetí

V Česku je však situace dosti specifická, protože Češi se jako národ zformovali v těsném objetí s historismem. To sice bylo v Evropě běžné, ale u nás tento jev dosahoval mimořádné míry. Nečekaně vysoká a trvalá obliba argumentace historií v Česku souvisí s unikátním dějinným vývojem. Kombinuje se v něm mimo jiné dlouhodobá státnost, její faktická ztráta za habsburské monarchie a snaha smysluplně se vymezit proti vyspělejšímu německojazyčnému obyvatelstvu žijícímu na českém území.

Historismus postupně slábl během častých politických změn ve 20. století, v němž každý nový režim využíval svou historickou argumentaci k potírání odkazů toho předchozího. Po roce 1989 jsme sjednocující marxistický pohled na dějiny už ničím novým nenahradili a navíc jsme začali částečně přejímat relativizující západní pohled. Nutno dodat, že s vytvořením samostatného státu a s pozdější ztrátou německé menšiny také historismus ztratil svůj hlavní motor. V současnosti tedy historii na rozdíl třeba od Slováků již tolik citově neprožíváme, ale stále se o ni mimořádně zajímáme.

Pokračování na str. 28

Důkazem je specifický český turismus se silným zastoupením návštěv hradů, zámků, skanzenů, klášterů a odnedačna i industriálních památek v čele s pivovary a Vítkovickými železárnami. V posledních asi deseti letech rychle přibývá regionálních aktivit, jež se zajímají o lokální příběhy, tradice nebo památky. Často se tak děje prostřednictvím internetu. Například o Kolínsku vznikly obdivuhodné stránky *Cestyapamatky.cz*, na kterých je popsána každá kaplička, starší stodola, známá pověst nebo historická bitva. Za zmínku stojí také databáze vodních mlýnů *Vodnimlyny.cz* a řada dalších projektů historických nadšenců. Roste počet obcí, jež se snaží nově zpracovat vlastní historii a prezentovat ji různými způsoby, například naučnými stezkami. Středočeská obec Ratenice pak díky dobře fungujícím spolkům spustila dokonce jedno z největších internetových muzeí v Evropě, a to s půvabným vizuálním provedením – viz *Ekoumuzeum.ratenice.cz*.

O slabosti Čechů pro dějiny svědčí dále fakt, že nejpřičovanějšími knihami v tuzemských knihovnách jsou historické epeje a detektivky Vlastimila Vondrušky. Vypovídá o ní též podoba nejoblíbenější aplikace českého internetu, kterou jsou *Mapy.cz* od společnosti Seznam.cz. Jejich nezbytnou součástí totiž tvoří historické mapy, turistická mapa s každou větší památkou a dokonce i vlastivědná zeměpisná mapa.

Je tedy zřejmé, že hlad po historii v naší společnosti stále

Hrad spjatý s největším Čechem je zárukou turistického úspěchu.

Foto: Tomáš Dušek

nadprůměrně kvete. Jenže díky oné mnohosti pohledů se tak nějak vytratilo kdysi silné propojení mezi historií jako vědou a zbytkem společnosti. Roztržštěná, specializovaná vědní disciplína může dávat lepší odpovědi na dílčí otázky, ale jednotný smysl naší historie už zůstává na výkladu každého z nás. Dlouho stěžejní Palackého výklad českých dějin jako historie česko-německého stýkání a potýkání, jenž dával odpovědi na aktuální společenské otázky, už nějaký čas netvoří hlavní proud. Slabé ozvěny tradičního chápání historie zůstaly zachovány v učebnicích dějepisu, kde se

smísily s některými novými pohledy a tématy. Takže celkově už to moc nedrží pohromadě.

Souboj epoch

Po roce 1989 byl logický hlad po dějinách, které se předtím vyprávět nemohly, což se týká především vojáků bojujících na západní frontě druhé světové války, komunistických zločinů nebo činnosti disidentů. Řešila se rovněž česko-německá historie, ale už bez většího citového zabarvení. Odsun je sice stále kontroverzní téma, ale zároveň se vztah Čech a Němců svým způsobem vyřešil, takže nyní s našimi západními sousedy úspěšně žijeme vedle sebe, nikoliv však spolu. Oblíbenou kratochvílí se po roce 1989 stala demytizace dějin, jež asi nejvíc zasáhla tradičně silné a donedávna stěžejní téma husitství. Tomu nepomohlo jeho zneužívání v letech 1948 až 1989 a jeho pozice po změně režimu vadla. Od té doby se situace v nahlížení na historii sice stabilizovala, ale spolu se zmíněným relativizováním se její chápání definitivně proměnilo.

Bližší pohled na proměnu společenského hodnocení jednotlivých epoch našich dějin ostatně není bez zajímavosti. Poslední reprezentativní průzkum preferovaných historických období prováděl kolektiv vedený sociologem Jiřím Šubrtem a jeho výsledky (publikované v roce 2010) jsou v porovnání s těmi předchozími z let 1946 a 1968 poměrně překvapivé. Krátce po druhé světové válce Češi považovali za nejvýznamnější období husitství, druhá byla doba Karla IV. a třetí tehdejší současnost. Preference přítomnosti lze vysvětlit tím, že národ právě uni-

kl z osudové oprátky pletené nacistickým režimem, zařadil se mezi vítěze války a uzavřel svou půldruhého století trvající snahu o emancipaci vysídlením německé menšiny. První republika, zdiskreditovaná událostmi předcházejícími druhé světové válce, se ocitla až na spodku žebříčku. V roce 1968 však už byla na prvním místě, husitství kleslo na druhou příčku a jako třetí se umístila éra Karla IV.

Po sametové revoluci pak Karel IV. nejenže v roce 2005 zvítězil v anketě Největší Čech, ale jeho vláda začala být podle zmíněného průzkumu Jiřího Šubrt a spol. vnímána jako nejvýznamnější období v českých dějinách. První republika se sice stále ještě držela v popředí žebříčku, zato husitství se prudce propadlo. Přesto hlavní postavy této epochy nebyly úplně zatraceny, když se Jan Žižka i Jan Hus dostali v roce 2005 mezi první desítku „největších Čechů“.

Doba Karla IV. se dnes nachází v popředí veřejného zájmu vlastně logicky. Šlo o období velkého budování a zakladatelského úsilí s dodnes patrnými výsledky. České země se tehdy staly centrem křesťanského světa. Navíc většinou mírové prostředky Otce vlasti více vyhovují současné společnosti i politické realitě. Husitská konfrontace se sousedy již prostě není potřeba. Vypovídá o tom do jisté míry i skutečnost, že film *Noc na Karlštejně* se dnes těší daleko větší oblibě než husitská trilogie režiséra Otakara Vávry.

Staronové prvky české státnosti

Podle průzkumů oblíbená první republika celkem smysluplně slouží jako náš demokratický vzor a svým způsobem reprezentuje zakladatelský mýtus, i když naše současná státnost už více počítá s katolickým a monarchistickým odkazem, který byl po roce 1918 v defenzivě. V poslední době například vrcholí snaha o návrat Mariánského sloupu na Staroměstské náměstí. Podobně se stupňuje i „znovuobjevení“ jednoho z našich nejlepších vojevůdců, rakouského maršála českého původu Josefa Václava Radeckého. Kvůli vztahu k aktuálnímu dění získává na významu i dlouholetý boj habsburské monarchie s osmanskými Turky. Všeobecného ocenění se dnes dostává i kdysi spíše odsuzovanému baroku v čele s pochopením světové výjimečnosti architekta Jana Blažeje Santiniho. Z událostí 20. století se s rostoucí oblibou setkává příběh o atentátu na Reinharda Heydricha.

Pak však existují období, s nimiž si dnes moc nevíme rady. Jde hlavně o z odborného hlediska velmi zajímavé „dlouhé“ 19. století. S úpadkem nacionalismu ztratilo národní obrození a následná doba všeobecného vzestupu českého národa svůj původní náboj a na nový stále čeká. Přitom se jedná o fascinující období největší společenské změny na našem území od doby, kdy na konci pravěku první lovci a sběrači pochopili základy zemědělství. Změny, jejímž přímým důsledkem jsou dnešní moderní svět

a hlavní atributy české společnosti. Namátkou zmiňme samotný vznik demokratické občanské společnosti, dále pak k oněm atributům náleží rovnostářství, silně sekulární charakter, systematický vztah k práci, vznik a nové chápání moderní rodiny jako základu státu, záliba v rustikálních tématech nebo problematický přístup k autoritám. Patří sem také neustálá snaha o dohánění vyspělejší západní Evropy nebo nadměrná záliba v titulech, které společnosti bez tradičních horních vrstev svým způsobem kompenzovaly nedostatek elit.

Ještě větší potenciál než 19. století mají dějiny české a potažmo i západní kultury (kultury v širším, celospolečenském významu), jež při postupu globalizačních procesů a s tím spojenou nutností nového promyšlení vlastní identity získávají na důležitosti. Dnes jsou však opomíjeny i ve školní výuce, takže se nelze divit, že o podstatě a jedinečnosti vlastní kultury a civilizace toho velká část Čechů (ale i Evropanů) moc neví. Což je škoda, neboť při správném uchopení má toto téma schopnost integrovat do příběhu naší země i cizince. Zatím sice nemáme ani muzeum či památník, který by se dějinám české kultury věnoval, ale do budoucna by to byl asi nejlepší způsob, jak alespoň trochu vrátit historii při hledání odpovědí na aktuální společenské otázky její význam.

Jan Holovský

Do Chorvatska na jižní Moravu

Chorvati, zvaní též Charváti, žijí na našem území už téměř 500 let. Díky svému velmi silnému národnímu citění si udrželi vlastní tradice a zvyky. Ze staré chorvatštiny z 16. století se vytvořil svébytný dialekt, který postupně nasával německé i české výrazy. Zachován je dodnes, přestože mu dějiny 20. století příliš nepřály.

Po staletí byli Chorvati v několika jihomoravských vesnicích většinovým obyvatelstvem. K přesunu v rámci habsburského impéria je motivoval strach z Turků, před kterými prchali ze své původní vlasti na Balkáně. Někteří přišli pod patronací šlechtického rodu Lichtenštejnů, jenž se snažil znovu osídlit zpustošené oblasti kolem Břeclavi a Mikulova. V případě Chorvatů měl šťastnou ruku, neboť ti se i díky svým zemědělským, sadařským a vinařským schopnostem zařadili k nejbohatším skupinám obyvatelstva na jihu Moravy.

Válečný zvrat

Po Mnichovské dohodě se staly některé chorvatské vesnice (zhruba dvoutisícová komunita) součástí třetí říše a jejich obyvatelé obdrželi německou státní příslušnost. S tím se pojila také povinnost nástupu do německé armády, v jejíchž službách zahynulo téměř tři sta moravských Chorvatů. Zbytek byl podroben intenzivní germanizaci. Poválečný odsun se Chorvatů netýkal, ale lidé, kteří byli do pohraničí přesunuti, aby obsadili vysídlenou oblast, nesli jejich přítomnost nelibě. Chorvati byli totiž příliš tradiční a konzervativní, ekonomicky velmi zdatní a také se jim vyčítal jejich kladnější vztah k Němcům než Čechům.

Někteří je dokonce za Němce označovali. Museli tak velmi intenzivně dokazovat svou národní spolehlivost. Nepomohl jim ani fakt, že v roce 1946 nevolili komunisty, ale jako katolíci hlasovali pro lidovce.

Po roce 1948 komunistický režim označil Chorvaty za politicky nespolehlivé a rozhodl o jejich vystěhování, přesněji řečeno „rozstěhování“. Z původních tří jihomoravských vesnic (Frélichova – dnes Jevišovky, Nového Přerova a Dobrého Pole) byli během tří let rozmístěni do zhruba 120 vesnic na severní a střední Moravě, které zůstaly po odsunu Němců vylidněné. Naopak na jižní Moravě se usadili Češi, kteří se vrátili především z Banátu a Sedmihradska. Již v roce 1956 bylo sice vystěhování Chorvatů uznáno za protiprávní, ale do svých původních domovů se vrátit nesměli. Toto rozdrobení chorvatské komunity přispělo velkou měrou k její asimilaci. Navíc téměř čtyřicet let se o moravských Chorvatech jako takových nesmělo mluvit. Teprve po roce 1989 se postupně zformovala iniciativa, která se rozhodla obnovit jejich původní tradice a připomenout osudy této svého času velmi úspěšné národnostní menšiny.

Vědecky prověření Chorvati

Dnes je na internetu k dispozici česko-moravsko-chorvatský slovník a on-line výuka moravské chorvatštiny. Jazyk představuje svou kompozicí naprostý unikát

Pokračování na str. 30

a jeho ochranou se zabývala i Rada Evropy. Vznik slovníku (a mnoha dalších projektů) iniciovalo Sdružení občanů chorvatské národnosti v ČR. Tento spolek provozuje také Chorvatský dům v Jevišovce, který zakoupila vláda Chorvatské republiky. Sdružení dále pořádá výstavy a kulturní akce a má na kontě i zpracování sebraných příběhů moravských Chorvatů.

Nyní se podílí na výzkumném projektu s názvem Genetika a příjmení. Jedná se o DNA analýzu genetických markerů v otcovské linii a na realizaci se mimo jiné podílí Ústav hematologie a krevní transfuze, Kriminologický ústav Praha, Ústav pro jazyk český a Československá společnost pro forenzní genetiku. Na stránkách sdružení můžeme najít i výzvu pro majitele typických příjmení pro moravské Chorvaty, kterými jsou například Babič, Hubený, Kunický, Kuzmič, Mikulič, Sič, Slunský, Skokanič nebo Šalomon, aby se do výzkumu zapojili.

Oživené tradice

Zřejmě nejvýznamnějším kulturním počinem sdružení bylo obnovení svátku zvaného kiritof v roce 1991. Slovo kiritof znamená ve starém moravsko-chorvatském jazyku hody a původně pochází z německého Kirchentag (výročí vysvěcení kostela). Kdysi se oslavy připravovaly týden pře-

dem zdobením domů, intenzivním úklidem a chystáním velkolepé hostiny. Vše začínalo dopolední nedělní mší a následovalo hraní a tančení po vesnici. Večer se počítalo i s přespolními a návštěvníky z okolí, kteří se zapojili do tancovačky. Prvního večera však tradičně tančili jen nezadaní. Druhý den oslav začínal opět mší, po níž následovala společná modlitba celé vesnice na místním hřbitově. Druhý i třetí večer se opět hrálo a tančilo, tentokrát se do tance zapojili i vdané ženy a ženatí muži. Součástí každého kiritofu byla i třídní hra v kuželky o kozla, jenž byl vždy po celou dobu pečlivě vystrojený. Kdo získal nejvíce bodů v kuželnkách, získal i kozla.

Původně tři dny trvající veselí bylo od roku 2010 zhuštěno do jednoho dne a koná se vždy první zářijovou nedělí. Svátek je spojen s chorvatským kulturním dnem. Podle Lenky Kopřivové, místopředsedkyně Sdružení občanů chorvatské národnosti v ČR, začíná kiritof česko-chorvatsko-německou mší. Odpolední program pak zahajuje průvod s nazdobeným kozlem. Dříve zvíře většinou skončilo v guláši, dnes už se konzumuje pouze perník ve tvaru kozla. Následuje vystoupení folklórních souborů. Do Jevišovky, kde se akce pořádá, se sjíždějí každý rok Chorvati nejen z České republiky, ale i ze zahraničí, a snaží se tak nezapomenout na své kořeny.

Kateřina Hamplová

Každý má svůj Valbřich

Polský Valbřich vás na první pohled neudeří do očí svou krásou jako Krakov nebo Vratislav. To však rozhodně neznamená, že toto město s pohnutou historií nestojí za návštěvu. Navíc si stačí uvědomit, co způsobilo jizvy na jeho vzhledu, a začnete se na něj dívat jinými očima. A pokud vylezete na věž v objektu bývalého uhelného dolu a rozhlédnete se po okolních kopcích, zjistíte, že je zde vlastně hezky. Pak už zbývá jen přečíst si některý z románů zdejší rodačky Joanny Bator, abyste propadli zvláštnímu kouzlu dolnoslezského Valbřichu.

Při pečlivé prohlídce kostela Svatých andělů strážných v centru města narazí návštěvník na jeden z vybledlých německých nápisů. O pár metrů vedle visí deska k uctění památky Poláků zavražděných za druhé světové války na území dnešní Ukrajiny takzvanými banderovci. Tak nějak by mohly vypadat dějiny střední Evropy v kostce. Německé město Waldenburg se po druhé světové válce stalo polským Wałbrzychem, přičemž původní německé obyvatelstvo bylo odsunuto a do značné míry nahrazeno Poláky, kteří se zase museli vystěhovat z kresů, tedy východních oblastí meziválečného Polska. Ty si po roce 1945 přivlastnil Sovětský svaz. Polsko se tak posunulo na západ a nově připojené oblasti se začaly nazývat jako ziemie odzyskane, čili znovuzískaná území. Tento termín odkazoval na dávnou polskou minulost tohoto regionu.

Černá stopa

U samotného Valbřichu se ovšem polské kořeny hledaly dost obtížně. O jistých rozpacích svědčí i skutečnost, že až do roku 1946 čekal bývalý Waldenburg na své dnešní

tomu, že se zdejší uhlí hodilo ke koksování. Valbřiští horníci však vydělávali o poznání méně než jejich kolegové z Horního Slezska nebo Porúří, a často proto odcházeli za lepším. Těžba uhlí pokračovala i poté, co město přešlo pod polskou správu, a přežila i komunistický režim. Příchod svobody a s ní spojeného tržního hospodářství však pro ni znamenal konečnou, neboť se nevyplácela. Poslední vozík s valbřišským černým zlatem vyjel v roce 1996 z dolu Julie.

Právě na území Julie vzniklo v roce 2014 velkolepé Centrum vědy a umění Starý důl (Centrum Nauki i Stuki Stara Kopalnia), kde se kromě muzea, v němž se lze dovědět takřka vše o hornictví, konají i četné kulturní akce. Jako průvodce v muzeu pracuje i bývalý důlní dozorce, takzvaný sztygar (z německého Steiger). Před návštěvníky neskrývá, o jak velkou dřinu se pod zemí jednalo. Pokud horníci neužívali všechny ochranné pomůcky, umírali velice mladí. O tom, že průvodce nepřehání, se může každý přesvědčit na náhrobních deskách na některém z valbřišských hřbitovů. Muži se tu skutečně příliš vysokého věku nedoživali.

Zámek Książ.

Foto: Tomáš Fošum

Prohlídka Starého dolu pokračuje. „Poctivá německá práce, tahle mašina se nikdy neporouchala,“ ukazuje sztygar na jeden z předválečných strojů a v jeho hlase lze i po letech provádění turistů slyšet uznání. Při prohlídce areálu zavede výpravu do podzemní štoly, aby ji pak naopak vyvedl nahoru na věž, odkud se lze kochat pohledem na Valbřišské hory. A turista si náhle uvědomí, že toto město nabízí zajímavou kombinaci průmyslové historie a okolní zeleně. Za tou ostatně není třeba chodit daleko, ve městě je hned několik parků. Ten největší se rozkládá kolem zámku Książ (česky Kníže), přičemž je tak rozlehlý, že se zde dají pořádat celodenní pěší pochody.

Cizinkou v milovaném městě

Zmíněný Książ představuje největší valbřišskou turistickou atrakci. Jedná se dnes o třetí největší zámek v Polsku. Jeho počátky se pojí ještě s polskými Piastovci, ale největší rozmach zaznamenal za šlechtického rodu Hofbergů. Jeho nejznámější osobností se stala kněžna Daisy (1873-1943), krásná Angličanka, jež se v osmnácti letech k Hofbergům přivdala. Jednalo se o emancipovanou ženu, která se angažovala v charitě a například za první světové války jako dobrovolnice ošetřovala zraněné. Neprožila příliš šťastný život. Když se s ní manžel rozvedl, musela opustit milovaný zámek i Valbřich, který označila za druhé nejkrásnější místo Německa, hned po Alpách. Později se mohla vrátit, ale již ne na zámek, o nějž Hofbergové kvůli finančním problémům přišli.

Svémi osudy Daisy hodně připomíná princeznu Dianu. Oprádá ji plno legend, které podtrhuje fakt, že neznáme místo jejího posledního odpočinku. Po své smrti v roce 1943 byla uložena do rodinné hrobky, ale o dva roky později věrní poddaní vynesli její rakev ven a zakopali ji na neznámém místě. Vedl je při tom strach, že přicházející Rudá armáda při rabování hrob znesvěť, když bude hledat její slavný perlový náhrdelník.

Období druhé světové války ve Valbřichu vůbec zahluje řada tajemství. Samotný Książ obsadili nacisté a začali zde i v okolí tajně budovat rozsáhlý komplex tunelů, přičemž na práci zneužívali vězně z koncentračního

tábora Gross-Rosen. Spekuluje se, že se zámek měl stát jedním ze sídel Adolfa Hitlera. Po nacistickém řádní následovalo v roce 1945 rabování v podání rudoarmějců. Obavy podaných kněžny Daisy tak nebyly evidentně bezdůvodné. Po válce pokračovala devastace zámku. Ten se začal opravovat až v sedmdesátých letech, dnes však už vítá návštěvníky v plné kráse. Nešťastnou Daisy dodnes připomínají na začátku června rozkvetlé rododendrony, které milovala. Stejně jako kočky, jež se stále v zámeckém parku potulují.

Daisy se později stala jakousi druhou patronkou města. Možná v tom hraje roli také skutečnost, že přišla do později milovaného města jako cizinka, což byl i osud rodi-

čů a prarodičů dnešních obyvatel Valbřichu. Jeho oficiální patronkou je však Panna Marie Bolestná, jejíž sošku skrývá kostelík nedaleko rynku. Dříve se v něm nacházel i údajně zázračný pramen, který však v důsledku hornické činnosti vyschnul.

Literární Valbřich

Kněžna Daisy se stala důležitou postavou románu *Temno, skoro noc* (Ciemno, prawie noc), který napsala polská spisovatelka Joanna Bator (*1968). Ta rodnému Valbřichu, byť v něm již roky nežije, věnovala během posledních osmi let hned tři ceněné knihy. Třetí v pořadí se stalo právě *Temno, skoro noc* (2012). Pokud někdo ve Valbřichu dosud nebyl, po přečtení knihy možná začne hledat nejbližší spoj. A to přesto, že se rozhodně nejedná o lehké čtení. Před očima nám totiž vyvstává událostmi druhé světové války dodnes zraněné, lehce démonické město. Objevují se zde postavy, jež zjevně nejsou úplně z tohoto světa. V představách hlavní hrdinky přicházejí k jejímu domu duchové původních německých obyvatel i zavražděných Židů. Ve městě se ztrácejí děti, řádí tu podivná náboženská sekta. A osudy hrdinů románu jsou přímo či nepřímo propojené s příběhem kněžny Daisy. Postavy, které se zdály být mrtvé, žijí. A naopak.

Samotný nastíněný děsivý mix by asi k návštěvě města příliš mnoho lidí nenalákal. Romantické duše však touží spatřit zámek Książ, který hlavní hrdinka knihy pozoruje ze svého domu ve čtvrti Sczawienko. Jestliže se navíc jedná o duše sportovně založené, touha narůstá při líčeném pravidelném běhání v lesích kolem zámku. Pokud by však někdo bral tento román jako svého druhu turistického průvodce, mohl by být lehce zmaten. Například ze čtvrti Sczawienko bývalé šlechtické sídlo ukryté v lesích zahlédnout nelze, čehož si je autorka samozřejmě vědoma. „Každý má svůj Valbřich,“ řekla v jednom televizním rozhovoru na téma neexistujícího domu s výhledem na Książ a nasadila u toho svůj typický lehce záhadný úsměv. Vítejte ve Valbřichu, kde občas domy a lidé nejsou tím, čím se zdají být.

Tomáš Fošum

Vycházíme již od roku 2012

Připravujeme:

- Česko a Rakousko po volbách
- Zraněné město Varšava
- Polská literární reportáž